

Németh Ágnes Adél

Szituatív nyelvhasználat és identitás? Álandi nyelv- és identitásváltozások Svédországban

Bevezetés

A finnországi Áland-szigetek kedvelt területnek számítanak a tudományterületek vizsgálódásában: a svéd nyelvű autonómia a kisebbségpolitikai és jogi kutatók érdeklődését, míg egyedi kultúrája, közössége a szociológusok és más társadalomtudósok tekintetét vonja magára. Mivel Áland hivatalosan Finnországhoz tartozik, ezért mindennemű sajátosságait a kutatások leginkább Finnországhoz fűződő kapcsolatrendszerében elhelyezve közelítik meg – például gyakran vizsgálják az álandi közösséget a többi svéd ajkú finn kultúrájához viszonyítva, akik a „kontinentális” Finnország területén élő nyelvi, etnikai kisebbség.

A dolgozatomban ebben a tekintetben jelent egy új megközelítést, ugyanis beemeli a szomszédos Svédországot az analízisbe. Áland ugyanis nem csupán Finnországhoz kapcsolható terület: történelméből, nyelvi sajátosságaiból, de ugyanígy a Finnország és Svédország között fekvő földrajzi elhelyezkedéséből adódóan feltételezhető, hogy nem csupán finn behatásokkal kell számolnunk. A társadalomtudományilag izgalmas kérdést azonban az jelenti, hogy ennek ellenére a svéd nyelvből fakadó orientáció nemigen mozog együtt az identitással. Számos kutatás (pl. Tóth Norbert, Susanne Eriksson, Susan Sundback) foglalkozik azzal a speciális azonossággal, amelyet az álandiak vallhatnak magukénak, hiszen eltér mind a svéd-, mind a finnországi közösségektől, helyette egy helyi identitásnak bizonyul. Abból kiindulva azonban, hogy az identitás és a nyelv szoros kapcsolatban állnak egymással, figyelemre méltó Áland esetében az a kérdés, hogy e közös nyelv jelent-e kapcsolatot a sziget és Svédország között. Ennek vizsgálata globálisabban szemlélve is indokoltnak tűnt, hiszen Svédország „magasabb” szinten ugyancsak releváns: Észak-Európa együttműködésében központi helyet foglal el lévén a legnépesebb és legnagyobb

terjedelmű állam a térségben, így kulturális befolyása sem elhanyagolható – legfőképp egy olyan területen, ahol svéd anyanyelvűek demográfiai kisebbségként élnek a többségi finn ajkú társadalommal szemben.

A vizsgálat centrális témája tehát az álandiak Svédországhoz viszonyulása: az, hogy a nyelvi kapcsolatnak milyen szerep jut az álandiak identitásának konstruálásában. Annak érdekében, hogy e vizsgálódás a svédországi behatás egészen konkrétan megvalósuló formájával foglalkozhasson, az alábbiakban azokra az egyéneken belül lezajló változásokra összpontosít, amelyek akkor történnek, amikor az egyén Svédország területére kerül és interakciót folytat az ottani közösségekkel. Ennek leginkább felszínre vetülő formája a nyelv, a nyelvhasználat, hiszen az álandi nyelvjárás jobban hasonlít a svédországiakhoz, mint a finnországi svédre. Így az egyik központi kérdés, melyet e dolgozat kutat, éppen az lesz, hogy e „köztes” álandi nyelvhasználat megváltozik-e a Svédországba látogatáskor, és amennyiben igen, milyen szituációkhoz köthetően. Ennek megfigyelésével az elemzés célja az, hogy a nyelvhasználaton keresztül ragadja meg az egyén identitásának vizsgálatát: azt, hogy az Álandhoz tartozást – melyet a nyelvhasználat megmutat – kifejezik-e Svédországban, vagy épp egy hasonulás zajlik le. E kérdések feltevése indokolja azt, hogy a dolgozat végső soron a kulturális antropológia tudományterületéből merít, mivel e kérdések az egyén belső változásainak, mikrovalóságának feltárását tűzik ki céljukul.

A dolgozat hipotézise kettős: az egyik feltételezés, hogy a sokféle módon manifesztálódó, de elsősorban mégis nyelvi kötődés miatt az álandiak részéről Svédország irányába egyfajta kulturális vonzás áll fenn: azaz Svédországot otthonos helynek találják és az ország a kulturális komfortzónájuk része. A másik feltételezés egy nyelv-antropológiai megállapításon nyugszik: azon, hogy a diskurzusok során megfigyelhető, hogy a résztvevők a másik fél identitása szerint módosítják saját nyelvi viselkedésüket.¹ Ebből fakadt a hipotézis másik fele: hogy a svédekkel interakcióba kezdő álandiak szituatív nyelvhasználati váltással élnek, nyelvi viselkedésüket „svédebbé” teszik, identitásukban és (nyelvi) viselkedésükben a svédekhez hasonulásra törekszenek. A hipotézisekre való válaszkeresésen túl a dolgozat azt is feladatának tekinti, hogy a feltételezések mögött húzódó, identitásban gyökerező okokat, illetve azok tényleges megvalósulásának mikéntjét feltárja.

A téma bemutatása során a következő struktúrát követi a dolgozat: elsőként egy átfogó történelmi bemutatással jellemzi a Finnország területén élő svéd

¹ CSERESNYÉSI 2004. 49.

anyanyelvű közösségeket; e leíró fejezetek során a svéd ajkú finnekről is részletesen beszámol, nem csupán az Åland-szigetek lakóiról; valamint röviden érinti az ålandi autonómia kérdését, annak nemzetközi rendezését. Ezt követően egy jelenkori jellemzést nyújt e közösségekről: bemutatja jogi, demográfiai, közigazgatási és identitásbeli sajátosságait. A történelmi és jelenkori leírás kettőse során kitisztul az, hogy a tárgyalt téma szereplői milyen sajátosságokat alakítottak ki az idők során, és ezeknek milyen mai lecsapódásuk van. Ezt követően kerülhet sor az elméleti keretek meghatározására, ahol egyrészt a dolgozat részletesen indokolja a szakterületen belüli elhelyezésnek jogosságát, illetve megvilágítja a nyelv szerepét a társadalom különböző szféráiban: így az egyéni területen, az identitásban; és csoportosan, az etnikumok kialakulásában. A dolgozat ezután bemutatja az alkalmazott módszertant, amellyel a kérdésekre választ keres, kiemeli azokat a tényezőket, amelyek segítettek a helyi sajátosságok értelmezésében, és végül sort kerít így beszerzett információk elemzésére. A konklúzióban az eredmények összegzése, továbbgondolása történik, majd zárásképpen felveti a téma további folytatásának, bővítésének lehetőségeit és értekezik a kutatási téma során szerzett tapasztalatokról, tanulságokról.

Történelmi áttekintés

A különböző népcsoportok együttes jelenléte Finnországban a prehistorikus időkre is visszavezethető: a számik, finnek és – legkésőbb az írott történelem korában, de más források szerint az őskortól² jelenlevő – germán (svéd) törzsek együttélése már az ország történelmének is hajnalán hozzátartozott a térség karakteréhez.³ Ennek ellenére intenzívebb kapcsolat a két ország között az – akkor még – római katolikus Svédország térítő és hadászati tevékenysége következtében alakult ki. Ezek vezettek ahhoz az eseményhez is, amikor Finnország keleti határait⁴ elsőként meghúzták a pähkinäsaari béke (1323) során,⁵ amely az Oroszország és Svédország közti számos fegyveres konfliktus egyikét hivatott lezárni, és amely hivatalosan Svédország részévé tette délnyugat-Finnország egy részét – ez a terület később egyre nagyobbra nőtt, ahogy Svédország helyi nagyhatalommá vált. A Svéd Birodalom részeként a svédek jelenléte szervesen formálta Finnország történelmét, hiszen ők alapítottak számos várost (például Helsinkit is) a keleti támadások ellenében.

² McRAE 1997. 10.

³ JUTIKKALA – PIRINEN 2004. 28.

⁴ Ezekről mára nem ismert, hogy pontosan hol húzódtak.

⁵ JUTIKKALA – PIRINEN 2004. 54.

Ez a szocio-politikai környezet természetesen elősegítette a svéd ajkú emberek társadalmi előretörését: így jöhetett létre az a későbbiekben is meghatározó, kissé paradox jellege Finnországnak, hogy az elit és a burzsoázia tagjai a XIX. század végéig, XX. század elejéig mind a statisztikailag kisebbségbe tartozó, svédül beszélő közösségekből kerültek ki. Mivel az oktatás nyelve az előkészítő iskoláktól eltekintve ugyancsak svédül volt,⁶ ezért azok az emberek is, akiknek lehetőségük adódott társadalmi mobilitásra, szintén végül svédül kommunikálva váltak sikeressé. Más szavakkal: a nyelvi törésvonal mentén társadalmi és szociális törésvonalak is húzódtak.

Mivel a XII. századtól 1809-ig svéd befolyás alatt állt az ország, így a Svéd Birodalom szolgált a nyugati vallás, törvény és civilizáció közvetítésével; egy szóval Finnország – kultúráját tekintve – túlnyomóan nyugat-orientálttá,⁷ konkrétan meghatározva: svéd-orientálttá lett. Ez akkor vált kiemelkedően érzékelhetővé, amikor – egy svéd-orosz fegyveres konfliktus követően – 1809-ben a finn területeket a vesztes Svéd Birodalom orosz kézre kellett adja (ideértve a nyelvileg és etnikailag tisztán egy nyelvű, illetve geopolitikai fontosságú Åland-szigeteket is)⁸. Hosszas bel- és külpolitikai csaták eredményeképpen ez a tulajdonosváltás Finnország számára nem egy új hegemóniát, hanem autonómiát hozott, hivatalos elnevezéssel a Finn Nagyhercegség néven futott az Orosz Birodalmon belül. Ez valóban előrelépést jelentett a korábbi státuszhoz képest: a cár „megerősítette az ország vallását és alkotmányát”,⁹ és záróbeszédében megállapította, hogy Finnország népe „felemeltetett a nemzetek soraiba”, „politikai létre” tettek szert.¹⁰ Az Orosz Birodalom ilyen engedékenységére társadalmi szempontból feltételezésem szerint azért volt szükség, mert a már említett nyugat-orientált finn társadalom és az Orosz Birodalom berendezkedése között hatalmas kulturális szakadék tátongott,¹¹ és a korábbi svéd-orosz háborúk következtében – melyek Finnországot jobban érintették annak földrajzi, határterület helyzetéből adódóan – az oroszellenesség feltehetőleg magasra hágott az országban. Finnország ebben a korban mindenesetre törekedett arra, hogy profitáljon az Orosz Birodalomba csöppenés előnyeiből: a finn és svéd nyelvek együttes létezése Finnország történetének orosz fejezete

⁶ JUTIKKALA – PIRINEN 2004. 239–240.

⁷ McRAE 1997. 22.

⁸ Az ügy érdekében egyébként a svéd adminisztráció még Napóleont is felkereste. (JUTIKKALA – PIRINEN 2004. 226.)

⁹ JUTIKKALA – PIRINEN 2004. 225.

¹⁰ JUTIKKALA – PIRINEN 2004. 226.

¹¹ McRAE 1997. 30.

alatt, a nagyhercegségi időszakban vált meghatározó kérdéssé. Ennek több oka is volt: a nacionalizmus ideológiájának nemzetközi megjelenése és az ennek megfelelő táptalajt nyújtó, támogató magatartás (legfőképpen az Orosz Birodalomé) megléte a finn identitás-építés felé.

Az első ok tehát az volt, hogy a finn területek orosz kézre kerülését követő században terjedtek el Európa-szerte a romantikus nacionalista ideológiák és öndeterminizmus szorgalmazó politikai tevékenységek. Mivel ez a korszellem Finnországba is eljutott, ezért a helyi társadalom szintén megkezdte a nemzeti nyelv és identitás kiépítésének feladatát: kulcsfontosságú volt egy olyan identitásnak kialakítása, amely mind Svédországtól, mind Oroszországtól eltér. Ennek alakulása azonban sajátos a finn történelemben, ugyanis – a várakozással ellentétben – a nyelvvel foglalkozó vizsgálatokat, nyelvtervezési folyamatokat, sztenderdizációs tevékenységet, identitáskeresést többségében az elitnek számító svéd ajkú finnek hajtották végre.¹² Így például a finn nacionalizmus egyik kulcsmondatának – „svédek nem vagyunk többé, oroszok nem leszünk, legyünk tehát finnek”¹³ – megalkotójának Adolf Ivar Arwidssont (1791–1858) tartják; a nemzeti költőként számon tartott Johan Ludvig Runeberg (1804–1877) eredetileg svéd nyelven írta azt a verset, amely mára a finn nemzeti himnusz; és a Kalevala megalkotásáért méltatott Elias Lönnrot (1807–1884) számíthat talán kivételnek, hiszen anyanyelve a finn volt, de tanulmányait ő is svéd nyelven folytatta. A svéd ajkú finnek tehát feladatuknak tekintették azt, hogy az a finn nyelv egy nap nemzeti – mi több, hivatalos – nyelvvé válhasson, és alkalmas legyen a széleskörű használatra, hogy a tudomány, az oktatás nyelve legyen, a fent említett jelmondat jegyében Finnország önállóságát és függetlenségét szimbolizálva. A romantika korában élő egy nyelv – egy nemzet ideológiára támaszkodva ugyanis a finn nyelv rendkívüli módon felértékelődött, mivel – finnugor nyelvcsaládhoz tartozó nyelvként – mind a svédétől, mind az orosztól látványosan eltér. A finn nyelv első, szimbolikus elismerése egyébként már 1863-ban megtörtént, amikor az akkor uralkodó II. Sándor orosz cár aláírásával megerősítette azt a dekrétumot, amely kijelentette, hogy noha a svéd számít hivatalos nyelvnek, a finnt teljesen egyenlőnek tekintik vele olyan ügyekben, amely a populáció finn ajkú részét érintik,¹⁴ de ez a dokumentum lényegi változást nem hozott és hamar feledésbe merült.

Az, hogy a finn kultúrákeresés és –építés ilyen jelentős virágzáson és épülésen mehetett végbe, nagyban köszönhető a nemzetközi viszonyoknak, így az Orosz

¹² LÖFGREN 1989. 11.

¹³ McRAE 1997. 32.

¹⁴ McRAE 1997. 34.

Birodalom passzív hozzájárulásának is. Mivel az ország Svédországtól való elszakítása után fontos volt az, hogy a korábban gyümölcöző kapcsolat elhalványodjon, ezért az Orosz Birodalom számára a finn kulturális nacionalizmus pozitív tevékenységet jelentett, hiszen a svéd gyökerek ápolása helyett új identitás kialakulását segítette elő (éppen ezért volt lehetséges az, hogy a fent említett szerzők – például Runeberg – átjussanak a publikálást megelőző szűrőn).¹⁵ Az orosz adminisztráció emellett a főváros 1812-es áthelyezésével is igyekezett eltávolítani a Svédországból érkező kulturális befolyás alól a finn társadalmat. Míg a svéd hegemonia idején Finnország központja Turku (svédül Åbo) volt, egy Stockholmtól légvonalban mindössze körülbelül 300 kilométerre fekvő kikötőváros rendkívül erős svéd nyelvi kötődéssel; ez a finn történelem ez időszakában váltotta fel az Orosz Birodalom számára kedvezőbb Helsinki,¹⁶ amelyhez – összehasonlításként – a legközelebbi központ az ugyancsak orosz fennhatóság alatt álló észt Tallinn. Emellett érdemes ismét megemlíteni Finnország eltérő státuszát a Birodalmon belül: míg Svédországhoz tartozásakor Finnország csupán egy régiója volt a Svéd Birodalomnak – ezért akkurátus a „hegemonia” szóhasználat e kor jellemzésekor – addig az Orosz Birodalomban autonómiával bíró nagyhercegség volt. A speciális politikai státusz ugyancsak elősegítette azt, hogy Finnország az önállósodás felé haladhasson, illetve a XIX. század végéig megóvta az országot a másutt jelenlevő erőszakos oroszosítástól. Annak megjelenése század utolsó évtizedében azonban felgyorsította a függetlenedési folyamatokat, és az addigra már kiépült nemzeti öntudat és politikai elit rohamosan hajtotta Finnországot a függetlenség pályájára, amelyet 1917. december 31-én fogadott el vonakodva Szentpétervár. A finn nyelv megerősödésével, az elitbe bekerülésével a svéd nyelv szerepe fokozatosan csökkenni kezdett, a svéd ajkú finnek társadalmi szerepe átalakult, és a XX. század közepére már a maival azonos szerkezetű nyelvi kisebbséggé váltak.

Az Åland-kérdés (Ålandsfrågan)

A XX. század első harmadában a legfontosabb, a svéd ajkú finnekhez kötődő, nemzetközileg is ismertté váló eseményt az Åland-kérdés jelentette. Az eset forrása a krími háborút lezáró párizsi egyezmény (1856), amelyben Åland már kulcsszerepet játszott: ekkor demilitarizálták először a szigetvilágot, a szerződő

¹⁵ McRAE 1997. 35.

¹⁶ Susan Sundback *Swedish-speaking Finns as a minority* [380199.0] kurzusán hangzott el az Åbo Akademi Egyetem 2014/15-ös tanévének őszi félévében.

felek megegyeztek az erődítménytelepítés tilalmában.¹⁷ Erre vélhetőleg azért volt szükség, mert egy katonailag megerősített Åland – földrajzi elhelyezkedéséből és sziget voltából adódóan – geopolitikai rizikót jelentett volna. Mindenesetre az egyezmény mintegy ötven éven belül rozsdásodni kezdett, az orosz adminisztráció 1906-ban a fegyverkereskedelmet, -importot megelőzendő kisebb (750 fős) katonai bázisokat hozott létre, ám bár ez ellen a stockholmi Riksdag egyhangúan tiltakozott;¹⁸ az első világháború idején pedig mind a britek, mind az oroszok tengeralattjárókat helyeztek el Åland központjának, Mariehamn kikötőjében. Már ebben az időben diskurzus tárgyává vált a sziget politikájában az, hogy Åland Svédország részévé váljon. Ennek oka feltételezésem szerint a többek közt a fent említett svéd biztonságpolitikai kritika és az ezzel kontrasztos finn vezetőség némasága, illetve Svédország Norvégiával való uniójának 1905-ös felbomlása, amely egyszersmind Svédország nyugati határai felé fókuszálásának végpontját jelentette, így a keleti események ismét fontossá váltak. Valamint az Åland Islands Peace Institute igazgatója, S. S. Åkermark azt az okot is említi, hogy a későbbi, 1918-as finn polgárháború előszelei elriaszthatták az ålandiakat a veszélyesnek tűnő Finnországtól, melyhez képest a semleges Svédország jóval több biztonsággal kecsegtetett.¹⁹ Belpolitikailag ráadásul Finnország ez időben már rátért a (leginkább 1920-as évekre jellemző) nyelvi harcok útjára, amely finn nacionalizmust és a svéd ajkú kisebbség nyelvi jogainak vitatottságát, örökös változását hozta magával²⁰ – ez a diskurzus ugyancsak elidegenítően hathatott az ålandiakra.

Åland vezetősége már 1917 nyarán-őszén felvette a kapcsolatot a svéd kormánnyal, jelezve, hogy a szigetvilág örömmel Svédország részévé válna; és míg Finnország 1917. december 6-án deklarálta függetlenségét, melyet 31-én fogadott el személyesen Lenin, addig Åland 1917. december 31-én tartott népszavazást a hovatartozásáról, amely 95%-os, svéd csatlakozást helyeslő eredményt hozott.²¹ Mivel Woodrow Wilson öndeterminizmusról szóló elképzelései 1918 elején láttak napvilágot, így e függetlenedési lázban a wilsoni gondolatok villámgyorsan elterjedtek Åland-szerre, és az ezt követő két év lényegében egy folyamatos csatlakozási kísérletet jelentett az ålandi vezetőség részéről. E során a svéd kormányzat egyszer felvetette egy olyan népszavazás

¹⁷ PROTHERO 1920. 17.

¹⁸ PROTHERO 1920. 18–20.

¹⁹ ÅKERMARK 2009. 198–199.

²⁰ JUTIKKALA – PIRINEN 2004. 317–318.

²¹ ACKRÉN 2011. 13

gondolatát, melynek eredménye – az ålandiak kinyilvánított akarata – ténylegesen megvalósulna, Finnország azonban ezt elutasította,²² arra hivatkozva, hogy ez belpolitikai ügy.²³ Ez nem csupán a problémák elhessegetése volt egy retorikai fogással, elvégre annak érdekében, hogy a belpolitika szintjén ténylegesen megoldják az Åland-kérdést, már 1919-ben megjelent, illetve 1920-ban (tehát az eset nemzetközi rendezése előtt) elfogadásra került a finn parlament által egy autonómiával foglalkozó törvényjavaslat.²⁴

Végül, jóllehet Finnország nem támogatta, svéd-brit kezdeményezést követően az ügyet a Nemzetek Szövetsége elé vitték. (Az eset egyébként azért vált igen ismertté, mert azon kevés ügyek közé tartozik, amelyeket a Nemzetek Szövetsége bonyolított le, és mégis, mai napig érvényes, sőt kisebbségvédelemmel foglalkozók által pozitívként méltatott,²⁵ noha más meglátás szerint az autonómia jelenlegi fennállásának bázisát már „nem a szerződéses, hanem a nemzetközi szokásjog”²⁶ jelenti.) Itt a Nemzetek Szövetsége igen diplomatikusan és hatékonyan kezelte az esetet: végső soron a kompromisszum a felek között az volt, hogy az ålandiak és Svédország elfogadják a finn szuverenitást az Åland-szigeteken; ezért viszonzásul Åland kiterjedt autonómiát élvezhet, míg Svédországnak pedig a megújuló demilitarizáltság jelentett nemzetbiztonsági megerősítést.²⁷ Svédország és Åland nehezen békéltek meg az új helyzettel, mindenesetre Tóth Norbert jogász-politológus szerint az, hogy ilyen, belföldön és külföldön is erős intézményi keretek között került rögzítésre Åland helyzete, az nagyban hozzájárult az autonómia hatékonyságához és sikeréhez;²⁸ más szavakkal ahhoz, hogy a szigetvilág lakói mintegy száz éve háborítatlanul élvezik az autonómiát, és nemigen hallatnak jelentős elégedetlenségre vagy szecessziós vágyra utaló hangokat.²⁹

²² ACKRÉN 2011. 14.

²³ ÅKERMARK 2009. 201.

²⁴ ÅKERMARK 2009. 198.

²⁵ KOVÁCS 1994. 7.

²⁶ TÓTH 2007. 296.

²⁷ TÓTH 2007. 202.

²⁸ TÓTH 2007. 294-295.

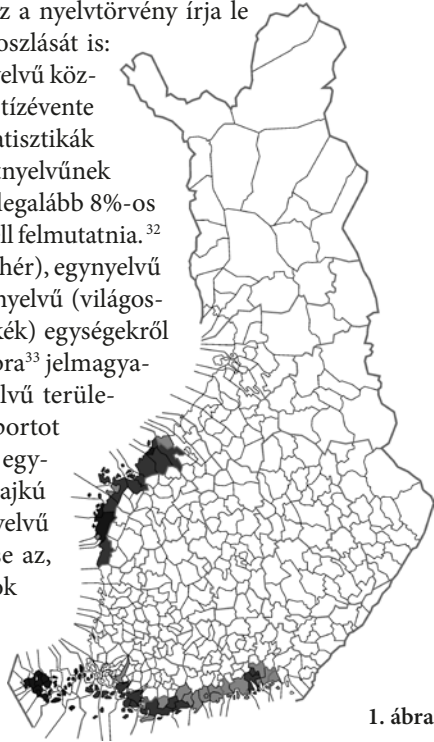
²⁹ Létezik ugyan olyan politikai megmozdulás, amely a szigetvilág függetlenségét tűzte zászlajára, viszont támogatottságuk elhanyagolható.

A svédajkú finnek jelenkori jellemzése

Finnország nyelvpolitikai kérdéseiről jelenleg a 2003-as nyelvtörvény rendelkezik; ez a dokumentum szabályozza a svédajkú finnek nyelvhasználati lehetőségeinek körét is. A jelenleg hatályos, 2000-ben elfogadott finn alkotmányhoz hasonlóan³⁰ a nyelvtörvény is aláhúzza azt, hogy a svéd és a finn nemzeti nyelvei az országnak.³¹ Ez a nyelvtörvény írja le

a közigazgatási egységek nyelvi eloszlását is: létezhetnek egynyelvű, illetve kétnyelvű közigazgatási egységek, melyek státusza tízévente kerül felülvizsgálatra a hivatalos statisztikák alapján. Ahhoz, hogy egy egység kétnyelvűnek minősüljön, a nyelvi kisebbségnek legalább 8%-os jelenlétet vagy minimum 3000 főt kell felmutatnia.³²

Így beszélhetünk egynyelvű finn (fehér), egynyelvű svéd (sötétkék), finn többségű kétnyelvű (világoskék) és svéd többségű kétnyelvű (kék) egységekről (a zárójelbe helyezett színek az 1. ábra³³ jelmagyarázatai). Természetesen az egynyelvű területeken is élnek a másik nyelvi csoportot képviselő emberek, így például az egynyelvű finn területeken él a svédajkú finnek hozzávetőleg 4%-a.³⁴ A kétnyelvű területek legszembetűnőbb eltérése az, hogy – azon kívül, hogy a hatóságok rendelkezésre kell állniuk mindkét nyelven – az önkormányzat köteles minden bejelentést két nyelven megtenni, ideértve az utcanévtáblákat is. Az ábra továbbá azt is szemlélteti, hogy a svédajkú finnek területileg jól behatárolhatók: ez a terület Finnország nyugati, délnyugati partvidéke; név szerint délen Nyland és Åboland, nyugaton

1. ábra

³⁰ FINN ALKOTMÁNY 731/1999, 2.§ 17.

³¹ LANGUAGE ACT 423/2003, 1.§ 1.

³² LANGUAGE ACT 423/2003, 5.§ 1–3.

³³ Az ábra nem jelöli az északi részeken található olyan területeket, amelyek finn-számi kétnyelvűek.

³⁴ JUNGNER [2004]

Österbotten, valamint a Balti-tengerben fekvő autonóm szigetcsoport, Åland, ahol a svéd ajkú finnek 8%-a él.³⁵ A Finnország teljes méretéhez képest elhanyagolható térség alapján is látszik, hogy demográfiai szempontból a svéd ajkú finnek valóban kisebbség, a populáció körülbelül 5%-át teszik ki. Az elmúlt évtizedben ez a százalék lassú, ám folyamatos csökkenést mutatott 5.6 és 5.4% között; 2012-ben ez az érték 290 977 főt jelentett;³⁶ McRae szerint ha ez a trend folytatódik, akkor 2020-ra az orosz és észti nyelvi kisebbség aránya nagyobb lesz az országban, mint a svéd ajkú finneké.³⁷ A demográfiai jelleg tárgyalása során megemlítendő még a szociológusok megközelítése a „kisebbség” fogalmához, amelyet gyakran alkalmaznak „nem szó szerinti értelemben valamely csoport lélekszámaura utalva, hanem a csoport alávetett helyzetének kifejezésére a társadalomban.”³⁸ Ha ebből a meghatározásból indulunk ki, vagyis a kisebbséget az alávetettségi pozícióból közelítjük meg a létszám helyett, akkor már nehezebb azt az állítást megerősíteni, hogy a svéd ajkú finnek kisebbségi pozícióban lennének, látva kiterjedt jogaikat, amelyek a gyakorlatban – régióitól függő hatékonysággal – megvalósulnak.

A nyelvi együttélés egyik sajátos vonása Finnországban az oktatási rendszer: az anyanyelven túl másik hazai nyelv is helyet kap az oktatásban. Más szavakkal: a finn anyanyelvűek svédül, míg a svéd anyanyelvűek finnül tanulnak kötelező jelleggel országszerte. Mint demográfiai kisebbség, a svéd ajkú finnek magas arányban válnak kétnyelvűvé, folyékony nyelvhasználóvá: 1998-ban ez 81.8% volt.³⁹ Ezt a rendszert külföldön gyakorta méltatják mint ideális kisebbségpolitikai bánásmódot (például a Nyelv és Tudomány weboldal „legelkényeztetetebb nyelvi kisebbségnek” nevezi⁴⁰ a svéd ajkú finneket), ugyanakkor belföldön jóval kevésbé népszerű. Személyes empiria alapján tapasztaltam egy általános hezitálást az elismerés igazolására minden olyan esetben, mikor svéd és finn anyanyelvűektől az oktatás felől érdeklődtem; továbbá Åland lakossága is – meglepő módon – a svéd tanulmányok opcionálissá tétele mellett foglal állást.⁴¹ Valamint belpolitikailag e kérdés olyan súllyal bír, hogy a Finnek Pártja⁴²

³⁵ McRAE 1997. 25.

³⁶ STATISTICS FINLAND 2012

³⁷ McRAE 1997. 17.

³⁸ GIDDENS 2008. 380.

³⁹ SAARI 2000.

⁴⁰ PÉLI [2010]

⁴¹ Susan Sundback *Swedish-speaking Finns as a minority* [380199.0] kurzusán hangzott el az Åbo Akademi Egyetem 2014/15-ös tanévének őszi félévében, 2014. október 13-án.

⁴² Az Igaz Finnek Pártja – e régebbi nevén jobban ismert. Finn jobboldali párt.

politikai agendájára tűzte a kötelező svédoktatás megszüntetését az iskolákban,⁴³ illetve újra és újra felbukkan a nemzeti diskurzusban, legutóbb például 2015 márciusában.⁴⁴ Åland még egy okból külön megemlíthető az oktatás területén, ugyanis – hivatalosan egynyelvű autonómiaként⁴⁵ – kivételt képez, itt a finnül tanulás nem kötelező.⁴⁶ A felsőoktatás terén ezért a legfontosabb elemet az ország egyetlen kizárólag svéd egyeteme, a turkui Åbo Akademi Egyetem jelenti: itt – a finn nyelvóráktól eltekintve – tilos a finn kurzusok szolgáltatása (feltehetőleg azért, hogy a nagyobb keresletet megcélözva ne finnesedjen el az egyetem). Az egyetem centrumot jelent a svéd ajkú finnek tudományos tevékenységének, ugyanis nem csupán nagy számban itt tanulnak tovább, de ráadásul az egyetemé a legnagyobb finn-svéd könyvtár is.⁴⁷ Ebből a példából is látszik, hogy a svéd nyelvű felsőoktatás jól szervezett, így „következménye, hogy Finnországban a svédek körében magasabb a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya, mint a finneké.”⁴⁸ A – legalábbis részben – svéd nyelvű egyetemek és intézmények azért fontosak, mert nagyban hozzájárulnak nem csupán a nyelvi kisebbség fennmaradásához, de ahhoz is, hogy a (finnországi) svéd presztízsértéket tudjon felmutatni Finnországon belül. Az intézmények megléte, az egyetemek tudományos tevékenysége, és a svéd nyelven is folyó szakmai élet ugyanis hozzájárulnak ahhoz, hogy a svéd nyelv relevánsnak számítson, így az anyanyelvi finnek számára – legalábbis a régióban – tanulásra érdemesnek, vonzóan tűnjön. Megemlíthető, hogy a svéd nyelvű egyetemekre nem csupán a svéd ajkúak köréből kerülnek ki a jelentkezők: anyanyelvi finnek is akadnak, akiket az sem riaszt el, hogy ezekbe az intézményekbe külön felvételi vizsgára kötelezik őket svéd nyelvből.⁴⁹

Itt térnék ki a svéd ajkú finnek, egyszersmind az ålandiak identitásának bemutatására is. Mindenekelőtt azonban érdemes kifejteni a svéd ajkú finnek nyelvében megjelenő terminológiai sajátosságot: a finnországi svédben ugyanis külön szavak vannak a – finnországi viszonyoknak megfelelően – nyelvi, illetve nemzeti csoporthoz tartozásra (ez sem a finnben, sem az angolban, sem a magyarban nem jelenik meg ilyenformán). A legnagyobb kategória a „*finländare*”

⁴³ SUOMALAISELLE SOPIVIN 2011.

⁴⁴ YLE UTISET 2015.

⁴⁵ ACT ON THE AUTONOMY OF ÅLAND 1144/1991, 6.§ 36.

⁴⁶ ACT ON THE AUTONOMY OF ÅLAND 1144/1991, 40.§ 1.

⁴⁷ UPPLAGSVERKET FINLAND

⁴⁸ VINCZE 2007. 310.

⁴⁹ VINCZE 2007. 309.

(kb. „finnországi”), ami minden olyan emberre utal, aki Finnország területén él, az egyetlen elképzelhető megkötést az állampolgárság megléte jelentheti. Ebbe a csoportba beletartoznak a finnek, a svéd ajkú finnek, a számik és a meghonosodott bevándorlók is. E nagy kategórián kívül léteznek még olyan nyelvi csoportok, mint a „*finne*” („finn”), ez utal a finn ajkú finnekre, és a „*finlandssvensk*” (magyar és angol tükörfordításban „finnországi svéd”). A szóhasználat azért hasznos, mert nem teszi a nyelvtől függővé, hogy az egyén milyen csoporthoz tartozik: svéd ajkú finnként az egyén még lehet finn (*finländare*) is. Ezzel ellentétben a többi nyelvben a „*finne*” és a „*finländare*” szavakat ugyanaz a fogalom jelöli: finnben a „*suomalainen*” (magyarban a „finn”), azt sugallva, hogy a „finnség” eleme az is, hogy az ember finnül beszél.⁵⁰

A svéd ajkú finnek identitása tehát – ahogy az az identitásokra jellemző – nem egyetlen centrális elemből áll: egyrészt beszélhetünk az országon belüli nyelvi törésvonalnak a svéd felén elhelyezkedő „*finlandssvensk*” identitásról. Noha ennek mértéke nehezen meghatározható, számos, az élet különböző területét megragadó kutatás alapján valószínűsíthető, hogy ez az identitás nagy fajsúllyal jelenik meg a svéd ajkú finnek életében. Illusztratív példa lehet az, hogy a legtöbb svéd ajkú finn nyelvi okokból szavaz az őket megszólító, svéd nyelvű pártra,⁵¹ vagy hogy a 70-es években folytatott kutatások alapján (Markku Haranne és Erik Allardt) a finnül beszélők nagy hűséget fejeztek ki családjához, nemzethez és etnikai csoporthoz, ellentétben a svéd ajkúakkal, akik a régiós, provinciális vagy helyi közösségeik fontosságát hangsúlyozták ki.⁵² Feltételezhető, hogy ennek oka a nyelvi identitásban keresendő, és azzal a csoporttal való azonosulásban, amelyik azonos nyelvet, illetve dialektust beszél; ezt pedig támogatja a térben elfoglalt hely, a területileg kialakított identitás, amely úgy alakul ki, hogy „[a]z emberek saját helyi környezetükben szocializálódnak, és ott lépnek interakcióba egymással”.⁵³

Ezzel együtt a svéd ajkú finnek a nemzeti identitásukat Finnországhoz kötik, mint „*finländare*”: a külső szereplővel – azaz Svédországgal, illetve a svédekkel

⁵⁰ Susan Sundback *Swedish-speaking Finns as a minority* [380199.0] kurzusán többször elhangzott az Åbo Akademi Egyetem 2014/15-ös tanévének őszi félévében. Egyrészt az oktató Susan Sundbacktól 2014. szeptember 16-án, másrészt a Helsinki Egyetem kutatójától, Anna Henning-Lindblomtól 2014. szeptember 30-ai előadásában. A terminusokat egyébként az interjúim, illetve korábbi személyes beszélgetéseim során is használtam a svéd ajkú finnekkel, és nem tapasztaltam olyat, hogy ezek jelentésárnyalatait ne ismernék.

⁵¹ McRAE 2007. 20.

⁵² McRAE 1997. 161.

⁵³ CASTELLS 2006. 94.

– való azonosulás alacsony,⁵⁴ elhanyagolható. A svéd ajkú finn kultúra és identitás a finnel szorosan összekapcsolódik, nem ellenséges: a svéd ajkú finnek magukat „csupán” nyelvi kisebbségnek tekintik, és nem egy olyan specifikus csoportnak, mint a romák vagy a számiak.⁵⁵ E svéd ajkú finn csoporton belül is sajátos kultúrát jelentenek az álandiak: esetükben az identitás terén megfigyelhető sokszínűség pedig még összetettebbé válik, 86%-uk elsősorban álandiként („*ålänning*”) identifikálta magát egy 1999-es felmérésben.⁵⁶

A svéd ajkú finnek azonosulása mind a saját kultúrájukkal, mind a finnekkel tükröződik a svéd terminológiában, viszont a fordítások nemigen adják ezt vissza. A svéd ajkú finnek az magyar szakirodalom a svéd terminus megközelítőlegesen lefordításaként „finnországi svédeknek” nevezi. A svédországi svédekkel való azonosulás hiányára, illetve a nemzeti finn önazonosságra alapozva úgy gondolom, hogy ez a terminus pontatlan, hiszen ez a csoport etnicitását és identitását tekintve nem svéd, hanem – svéd ajkú ugyan, de – finn (angolban gyakran hivatkoznak rájuk svédül beszélő finneként, „*Swedish-speaking Finns*”). A dolgozatomban ezt a jelentésárnyalatot törekedtem visszaadni azzal, hogy „svéd ajkú finneknek” nevezem őket.

Elméleti keretek meghatározása

Az elméleti keretek meghatározása során a legmarkánsabb tudományos forrást a kulturális antropológia képviselői, illetve annak diszciplínája, a nyelvészeti antropológia jelentik. Ezzel együtt a konceptualizálás során számos, több tudományterület kútfejből származó kifejezés tisztázására is sor kerül, tekintettel a kutatás interdiszciplináris mivoltára. Így a konceptualizálás során a dolgozat meghatározza a nemzeti identitás, etnikum fogalmait, ezen belül elhelyezi a svédajkú finnek, illetve az álandiakat, feltérképezi a nyelvészeti antropológia releváns témáit, illetve továbbélve bemutatja a nyelv szerepét az államok életében, majd az identításban, itt kitérve a svédajkú finnek és az álandiak sajátos identitás szerkezetére.

A társadalomtudományok közös célja az emberek közötti együttélés vizsgálata: ahogyan pedig az együttélésnek számtalan módja van, úgy váltak a társadalomtudományok is egyre színesebbé. A kulturális antropológia, jóllehet relatív fiatal terület, mégis mára szerves részét jelenti a társadalomtudományoknak, és nem véletlenül: azon túl, hogy fókuszában az emberi kultúra, a tanult emberi

⁵⁴ McRAE 1997. 159.

⁵⁵ ARBETSGRUPPSPROMEMORIA, SPRÅKLAGSKOMMITTÉN 2000. 31.

⁵⁶ TÓTH 2007. 292.

viselkedésmódok,⁵⁷ azaz egy mindig aktuális, nagy kihívást jelentő kérdéskör áll, emellett a diszciplína legfőbb erényét a módszertana adja. A kulturális antropológia rendkívül kvalitatív, egyedi „információszerzési technikákat alakított ki, amelyek elsősorban ezt a tudományágat jellemzik”⁵⁸ (ezek legfontosabbja a bizalmi alapú résztvevő megfigyelés), és amelyek által az emberi közösségek azokra a nehezen lekövethető, finom mozzanataira derül fény, amelyeket a reprezentativitásra törekvő, leíró-modellező tudományágak tevékenysége nem tár fel. A nyelvészeti antropológia vagy antropológiai nyelvészet ugyanezeket a vonásokat viseli (letisztult, egységes terminológiája viszont nemigen akad^{59, 60}, ahogy a határterületeken fekvő diszciplínák esetében ez igen jellemző; a dolgozat során – Duranti szóhasználatát átvéve – a nyelvészeti antropológia kifejezést használom a társadalomtudományi jelleg hangsúlyozása végett), és azért közeli társa az antropológiai alterületek közül épp a kulturális antropológiának, hiszen annak területén bukkan fel oly gyakran a nyelv. Alessandro Duranti – a terület egyik legjelentősebb képviselője – azonban hangsúlyozza, hogy a nyelvészeti antropológia nem csupán egy antropológusok által véghezvitt kutatás, amely a nyelvre irányul; „a nyelvészeti antropológusok a kutatásuk tárgyát, azaz a beszélőket elsősorban társadalmi cselekvőkként látják, azaz bizonyos, érdekesítően komplex közösségek tagjaiként”, magát a nyelvet pedig „az antropológiai megfontolások lencséin keresztül vizsgálja”. „A nyelvészeti antropológia abból az elméleti feltételezésből indul ki, hogy a szavak számítanak; és abból az empirikus eredményből, hogy a nyelvészeti jelek mint a világ reprezentációi és kapcsolai sosem semlegesek; folyamatosan kulturális viszonyok és különbségek konstruálására használatosak.”⁶¹ E konstruktivista álláspont véleményem szerint lehetőséget teremt arra, hogy a nyelvészeti antropológia valóban megmutassa azokat az egyént – és következményképpen a társadalmat – érő, elhanyagolhatónak tűnő, ám szignifikáns hatásokat, amelyeket a különböző nyelvi megoldások okoznak. Ugyanígy működik ez *vice versa*, azaz az egyén belső világa hogyan kerül leképeződésre annak nyelvhasználatában; a kutatás egyik célja pont ennek a kétirányú folyamatnak a megvizsgálása volt, ezért helyeztem el a dolgozatomat a kulturális antropológia témakörében.

⁵⁷ BOGLÁR 2005. 13–14.

⁵⁸ BOGLÁR 2005. 14.

⁵⁹ BALÁZS-TAKÁCS 2009. 15–16.

⁶⁰ DURANTI 1997. 1–2.

⁶¹ DURANTI 1997. 3–5.

Ha a nyelv ilyen karakteresen megjelenik a társadalomtudományi vizsgálódásban, érdemes megtekintenünk, hogy miért. A következőkben röviden vázolólanám a nyelv szerepét egy mikro- és egy makroszinten: az identitásformálásban és a nemzetformáló nacionalizmus szintjén. Azért ez a két téma került fókuszba, mert például az „álandi identitás” feltételez egyrészt egy nemzeti-etnikai jelleget, másrészt egy személyes identitást, amelyben ezek az etnikai jegyek unikális módon csapódnak le.

„A nyelv a társadalom alapvető intézménye, nemcsak azért, mert ez az első intézmény, melyet az egyén megtapasztal, de azért is, mert minden más ennek az ismétlődő mintázataira épül,” írta Robert L. Cooper 1989-ben.⁶² Ebben az időben már megnyílt az út az olyan, nyelv és társadalom összefonódó viszonyát vizsgáló tudományterületeknek, mint például a nyelvészeti antropológia is, de – mivel valóban ez az egyén első eszköze, amelytől később elvonatkoztatni sem, vagy igen nehezen tud – korábban sokáig a nyelvet olyan alapvetésnek tartották, amely a társadalmi kérdésekkel nem hozható összefüggésbe. Holott a nyelvhasználatból fakadó társadalmi kihívások egyidősek az emberiséggel: Tiberius idején kritikus volt a görög nyilvános használata, annak elfogadott szerepe⁶³ (azóta számos nyelvi kisebbség kénytelen szembenézni ezzel a bánásmóddal) és a XX. század elején Franz Boas úgy vélte, hogy a nyelv elengedhetetlen az emberi gondolathoz, és így egyszersmind az emberi kultúra létrejöttéhez is.⁶⁴ A nyelv és kultúra kapcsolatának felvetése hamar hozta magával azokat a teóriákat, amelyek révén ma – a klasszikus értelmezésen túlmutatva, amely a nyelv egyetlen funkcióját a kommunikáció betöltésében látja – a nyelvben identitásformáló dimenziókat is látunk. A nyelv használata identitásgyakorlat is egyben, és ez nemcsak a személyes identitás kifejezésében jelenik meg, de abban is, hogy mások identitásáról többek közt a nyelvhasználatuk útján alkotunk képet.⁶⁵ Ráadásul – ahogy fentebb Cooper is rámutatott – az identitások viszonyrendszerének kialakítása ugyancsak diskurzív úton, egy adott nyelven történik.⁶⁶ Lényeges azonban hangsúlyoznunk azt, hogy a „nyelv” fogalom – a várakozással ellentétben – nem csupán eltérő nyelveket jelent, hanem eltérő nyelvhasználatot is: így például a nyelvjárás (dialektus) használata ugyanilyen hatással bír: alkalmas a helyi azonosság, a szűkebb közösséggel való azonosulás

⁶² COOPER 1989. 182.

⁶³ LABRIE 1999. 15.

⁶⁴ DURANTI 1997. 53.

⁶⁵ BARTHA 2006. 57.

⁶⁶ BARTHA 2006. 60.

kifejezésére.⁶⁷ A dialektusok vizsgálata ráadásul – véleményem szerint – azért válik igazán izgalmassá az identitások feltérképezésében, mert míg a nyelvek közötti váltás egyértelmű az (azonos anyanyelvű) résztvevő felek számára, addig a nyelvjárásváltás nem szembeötlő: a nyelvhasználó az egyetlen, aki igazán tudatában van önnön nyelvjárásváltási folyamataival, de olykor számukra is reflexiót igényelhet annak meghatározása, mi motiválta a váltást.

Álland helyzetét ezért tekinthetjük dialektológiai téren is sajátosnak, mert (míg a magyarországi dialektológia során az adott nyelvjárás használóiban megfigyelhető a helyi identitáson túl egy nemzeti, magyar identitás is) az autonómia, illetve ezzel párhuzamosan a nyelvhasználat ahhoz vezetett, hogy az álandiak nemzeti, finn identitása visszaszorult. E folyamatnak az okát Tóth Norbert elsősorban az a jog eszközeivel végrehajtott autonómiában látja,⁶⁸ amelyben csupán egy résztényezőt jelent a nyelvi faktor (és ott is csupán a svéd nyelv finntól való különbözőségét, illetve az álandi dialektus finnországi nyelvjárástól eltérő voltát említi)⁶⁹, azonban véleményem szerint a helyi identitás megerősödéséért nem lehet elsősorban az autonómia létét felelőssé tenni, az ok sokkal inkább nyelvi-társadalmi tényezőkben keresendő.

Egyrészt erőteljes szerepet játszik az a nyelvi jelenség, hogy a „kontinentális” Finnországban tartózkodás során az álandiak számára elidegenítően hat a finn nyelv, illetve – a teljesen finn nyelvű területeken – a svéd nyelv társadalmi szkepszissel fűszerezett volta. Azon túl, hogy az álandiakban – ahogy korábban említésre került – elsődleges helyet élvez a szigetvilághoz kapcsolódó identitás, egyúttal megfigyelhető egy távolságtartás a Finnországtól, ahová nyelviileg nem illenek be, és ahol – hiába hivatalos nyelv a svéd – a finn használata gyakran kikerülhetetlen. Ide kapcsolódik az is, hogy ráadásul az álandiak finn nyelvtudása a csekélyebb interakció miatt gyengébb a többi svéd ajkú finnél,⁷⁰ így még akadályozottabb számukra a finnországi kommunikáció. Továbbá, mivel a finnországi svéd ajkú finnek „harcai” eltérőek, például az oktatáspolitikai területe az egyik gócpont, amely az álandi társadalmat nem érinti, ezért velük sem azonosulnak teljes mértékig; ki többé, ki kevésbé. Tényezőnek minősülhet az is, hogy – ezen önmeghatározás ellenére – a szigetvilág közösségét gyakorlati kezelik svéd ajkú finnekként, ami szintén elősegíti a saját identitásnak és különállóságának hangsúlyozását. Emellett pedig elengedhetetlen megemlíteni

⁶⁷ Kiss 2001. 208.

⁶⁸ Tóth 2007. 293., 296., 307.

⁶⁹ Tóth 2007. 303.

⁷⁰ Tóth 2007. 303.

a helyi nyelvjárást (ami egyébként a szigetvilágon belül sem egységes). Az ålandi dialektust („*åländska*”) általában a keleti svéd nyelvjárásokhoz sorolják, ugyanúgy, mint a svéd ajkú finnek svédjét („*finlandssvenska*”), azonban számos szempontból – így például a legszembetűnőbb területen, a kiejtésben – jobban emlékeztet a svédországi dialektusokra. Épp emiatt tapasztalható viszont egy identitásbeli sajátosság, ahol az egyén hovatarozása Ålandon kívül megkérdőjeleződik; míg Svédországban finnek, addig Finnországban – a svéd ajkú finn közegben is számos esetben – svédországinak érzékelik őket elsőként. Ezeknek a tapasztalatoknak a gyakorisága vezetett ahhoz, hogy feltételezzem, hogy az identitásnak és a nyelvhasználatnak szoros kapcsa áll fenn Åland kultúrájában.

Az Åland kapcsán hasonlóképpen fontossá váló terület a nemzeti-etnikai hovatarozás. Ebben a kontextusban már megjelenik egy államközponti szemlélet, amelyben a nyelv ismét sajátos szerephez jut a társadalmon belül. Benedict Anderson ír arról a *Képzelt közösségek* című művében, hogy a szakrális nyelvek olyan közösségek létrejöttét tették lehetővé, mint az iszlám vagy a kereszténység, és ismeretük a közösségbe való befogadáshoz vezető gyakorlatilag egyetlen utat jelentette.⁷¹ Idővel azonban – eltérő országokban eltérő korban – Európaszerte lejátszódott egy nyelv államnyelvvé választása, az „élő nyelvek státusának felemelése a hatalom nyelvének státusára (...) hozzájárult a kereszténység képzelt közösségének felbomlásához.”⁷² Ez egyrészt megnyitotta az ösvényt a nemzet, nacionalizmus fogalmak modern értelemben vett megjelenéséhez, másrészt pedig az egy nyelv – egy nemzet dichotómia megszületését eredményezte. Ennek során a nyelv a nemzetállam-építésben is részt kap, annak fő építőelemévé válik, és mivel a nyelv és nemzet ilyenformán összefonódnak,⁷³ ezért a nyelvi, nyelvhasználati kérdések már nem csupán a szakpolitika tárgykörébe tartoznak, hanem ideológiai színezetük lesz. Ezt követően az egy nyelv – egy nemzet ideológia automatikusan létrehoz egy kisebbségi csoportot azok számára, akiknek az anyanyelve nem egyezik a nemzet nyelvével. A kisebbség és többség között felerősödik a mi és ők kontraszt (ezt tartja Erikson az etnicitás legfontosabb jellemzőjének⁷⁴), és ez következményként az erőteljes csoporttal azonosulást hozza magával, hozzájárulva egy markáns identitás kifejlődéséhez.

⁷¹ ANDERSON 2004. 82–86.

⁷² ANDERSON 2004. 105.

⁷³ LANSTYÁK 2009. 30–31.

⁷⁴ ERIKSEN 2008. 37.

Az identitás azok közé a társadalmi fogalmak közé tartozik, amelyek rendkívül képlékenyek, igen nehezen definiálhatók, és folytonos elméleti viták tárgyát képezik, fontos tehát, hogy tisztázott legyen, milyen értelemben használja majd a dolgozat a kifejezést. Az identitás „a célok és az élettapasztalatok forrása az emberek számára”,⁷⁵ amely közvetítő kategóriaként „fenntartja és szabályozza az egyén és a társadalom viszonyát.”⁷⁶ Ezek ötvözeteként az identitás az alapján alakul ki, hogy miféle csoport tagjaként született a világra, de ezek a származtatott hovatarozások „csakis akkor válnak valódi identitássá, amikor a társadalmi szereplők internalizálják őket.”⁷⁷ Az identitás jellegét tekintve kettős: egyrészt konstruált, következményképpen változékony azáltal, hogy a társadalmak újra feldolgozzák,⁷⁸ másrészt azonban van egy stabilitást nyújtó, változatlan magja.⁷⁹ E kettősség kapcsán rögvést felmerül a kérdés, hogy mi(k) vagy ki(k) játszanak szerepet az identitások konstruálásában. Manuel Castells hipotézis-válasza erre a kérdésre a cselekvőkre mutat rá, akik a kollektív identitást létrehozzák.⁸⁰ E kapcsán a dolgozat azonban a chicagói iskola etnicitáskutatásából fakadó meglátásokra hagyatkozik, vagyis arra, hogy „az etnikai kapcsolatok képlékenyek és alakíthatók, hogy fontosságuk szituációfüggő, és hogy (...) a modern társadalmakban az etnikai identitás tudatosan manipulálható.”⁸¹ (Azt egyébként Castells is kijelenti, hogy az identitás-konstruálás társadalmi környezet függvénye.⁸²) Az identitáshoz kapcsolódik továbbá az etnicitás kérdése, amely a nyelvi csoportok társadalmon belüli vizsgálata során ugyancsak releváns. Anthony Giddens az etnicitásról a következőket írja: „az emberek valamely adott közösségének kultúrájára és külső jegyeire utal, amelyek az adott közösség tagjait megkülönböztetik másoktól. Az etnikai csoportok tagjai önmagukat más csoportoktól kulturálisan különbözőnek látják a társadalomban, és viszont, a többi csoport is így látja őket.” A különbözőség forrását a csoportra jellemző vonások nyújtják, amely – többek között – leggyakrabban éppen a csoport nyelve.⁸³ Finnországi viszonylatban nehezen meghatározhatók más, szembeötlő különbségek, mert

⁷⁵ CASTELLS 2006. 28.

⁷⁶ PAPP 2005. 64.

⁷⁷ CASTELLS 2006. 29.

⁷⁸ CASTELLS 2006. 29.

⁷⁹ ERIKSEN 2008. 100

⁸⁰ CASTELLS 2006. 29-33.

⁸¹ ERIKSEN 2008. 39.

⁸² CASTELLS 2006. 33.

⁸³ GIDDENS 2008. 379.

például az etnikai határokon húzódó másik jellegzetes törésvonal, a vallás itt nem jelent kihívást, Finnország társadalmának túlnyomó része (73,7% 2014 végén⁸⁴) ugyanis hivatalosan evangélikus, és a hagyománybeli eltérések mára szintén összemosódtak, e téren is leginkább nyelvi tradíciókban érhetőek tetten. E giddensi megközelítéssel párhuzamba állítható Bartha Csilla distinkciója, szerinte ugyanis, noha a nemzeti és etnikai identitást gyakran kezelik egy összevont kategóriaként, ezeket érdemes külön kezelni. Nála az etnikai identitás forrása a – giddensi meghatározásból hiányzó – közös származás és az ebből eredő közös kulturális örökség; és a nemzeti identitás (amely természetesen tartalmazza az etnikai elemet, a kulturális örökséggel érvelést is) fő célja a politikai határok módosítása és az autonómia megszerzése.⁸⁵ A fenti „közös származás, kulturális örökség” jellemzés kibővíthető a saját közösséghez tartozással, illetve a többi etnikus csoporttól való különbözőséggel is.⁸⁶

Ahogy a dolgozat már tárgyalta, a közösséghez tartozás egy önálló identitásban is kifejezésre kerül mind a svéd ajkú finnek, mind az álandiak esetén, és ugyanígy megjelenik a csoport is, amellyel szemben ők különböznek: a finn ajkú finnek. A kulturális hagyományok esetében nehezebben körvonalazható, mi az, ami „csak” a svéd ajkú finn kultúra része, és mi az, ami minden finné. Véleményem szerint a legfőbb hagyománynak a svéd nyelv tekinthető, és az ehhez kötődő kulturális örökségek (például svéd dalok), viszont emellett a svéd ajkú finnek újabb és újabb kulturális elemekkel gazdagítják saját világukat, melyeket aztán Finnország egésze beemel az általános finn kultúrába. Erre példának felhozható Tove Jansson munkássága, aki svéd ajkú finn, ám legismertebb figurái, a múminok nemzetközileg ismertté váltak, és Finnország-szerte is olyan fontossá vált, hogy állítható: a finn identitás részét képezi, illetőleg olyan kép lett, mely nemzetközileg is Finnországgal asszociált. Összegezve tehát úgy gondolom, hogy mára a kulturális hagyományok a svéd ajkú finnek esetén erőteljesen összemosódnak a többségi társadalomával, és egy kulturális határokat kereső distinkció mindenképpen mesterséges volna. Ehhez az állásponthoz támaszt kínál Fredrik Barth meglátása, aki kritikusan szól a kulturális vonások kizárólagos hangsúlyozásáról, és állítja, hogy nincs tökéletes átfedés etnikai és kulturális jellemzők között.⁸⁷ Továbbá más tanulmányában is hangsúlyozza, hogy az etnicitás kialakítása valójában „[e]gy elképzelt közösség néhány megkülönböztető vonás

⁸⁴ EVANGELISK-LUTHERSKA KYRKAN I FINLAND [2015]

⁸⁵ BARTHA 2006. 59–60.

⁸⁶ PAPP 2005. 64.

⁸⁷ BARTH 1969. 11.

előtérbe állításán és szimbolikus voltának hangsúlyozásán, azaz határvonalainak aktív kialakításán keresztül valósul meg” úgy, hogy nem „a kultúra sokszínű és változékony egészét, hanem csupán néhány, látványos megkülönböztető jegyet”⁸⁸ emel be az etnikai közösség meghatározásába. Az etnicitás tehát felfogható úgy, mint „a magukat különállónak tartó csoportok közötti kulturális különbségek tartós és szisztematikus kommunikálása”.⁸⁹

Mindenesetre az ålandi társadalmi csoport a fenti tipológiák alapján is összetett hovatarozást vallhat magáénak: úgy gondolom, hogy történelmileg az ålandi társadalmi csoport nemzeti kisebbségként volt értelmezhető; politikai tevékenységük, autonómiáért való harcuk során elsősorban etnikai és emocionális⁹⁰ érvgyűjteménnyel igyekeztek hatni a róluk szóló tárgyalásra. Az autonómia megszerzése után mára azonban Ålandra (vagy akár a svéd ajkú finnekre) ilyen jellegű tevékenység egyáltalán nem jellemző. Ezzel szemben véleményem szerint Berth etnicitás-konstruálásról szóló idézett gondolatai Åland esetében kiválóan nyomon követhetőek, a szigetvilág identitásában ugyanis az identitásépítő elemek pont ilyen – valóban látványos – jegyek, amelyeket az ålandi közösség emelt be az identitásépítésének folyamatába. Ilyen látványos jegynek tekintem az ålandi „állampolgárságot” (*hembygdsrätt*), amelynek előfeltétele az ott-tartózkodáson túl a svéd nyelvtudás; a saját zászló, himnusz, gépjárműrendszám és TDL („top level domain”, internetes weboldalak végződése) ugyancsak elsősorban szimbolikus elemek, amelyek hangsúlyozása és fontosságuk újra és újra ismétlődő megerősítése hozzájárulnak az elképzelt közösség fenntartásához.⁹¹ A legfontosabb és leglátványosabb ezek közül mégis a „svédesség”, a nyelvi elem, ami miatt Åland annyira ismert nemzetközi szinten; az ålandiak „a nyelvre mint társadalmi identitásuk szimbólumára tekintenek, melynek betiltását a beszélők gyakran úgy értelmezik, mint a társadalmi csoportjuk és kultúrájuk elutasítását.”^{92, 93}

⁸⁸ BARTH 1969. 265.

⁸⁹ ERIKSEN 2008. 84.

⁹⁰ PROTHERO 1920. 25.

⁹¹ Az ålandi identitás építőköveiről Tóth Norbert ír, a véleményem szerint látványos jegyeket az ő „listájából” válogattam ki, és helyeztem berthi kontextusba. Ő azonban az ålandi identitás kialakulásának ilyen sikerét nem ezekben a látványos jegyekben, hanem a területi autonómia biztosításában (és annak intézményi hozományaiban) látja. (TÓTH 2007. 299–307., 293.)

⁹² KRAMSCH 1998. 3.

⁹³ Ezt támogató anekdota lehet egy Tóth Norbert által felhozott példa, amikor a fenti *hembygdsrätt* megtagadásra került egy finntól annak nyelvtudása miatt, és az autonóm kabineti döntést a Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság megsemmisítette, „óriási felháborodást váltva ki ezzel Ålandon.” (TÓTH 2007. 299–300.)

A társadalmi csoportokról való elméleti keretben érdemes megemlíteni a csoportidentitásból fakadó sztereotipizálást is: olyan képalkotást, amely a saját csoportról és a másik csoportról általánosságokat készít a világ rendszerezése végett. Eriksen definíciójával élve „a sztereotípa fogalma egy csoport kulturális sajátosságaira utaló, egységesített nézetek kialakítására és következetes alkalmazására utal.”⁹⁴ Ahhoz, hogy az egyén ilyenformán a sztereotipizálásra támaszkodhasson, szükséges, hogy a felek ismerjék egymás etnikai hovatartozását:⁹⁵ a dolgozatban vizsgált esetben ennek kifejezőeszköze a rögtön kívülálló nyelv. Érdemes hozzátenni, hogy a sztereotípiák használata ugyan tudományosan nem igazolható, hiszen ezek nem szolgálnak a beszédpartnerről megbízható előrejelzéssel, mégis használatuk a világban olyan széleskörű és természetes, hogy a normatív állítások a sztereotípiák jó vagy rossz voltáról éppen az alapos és ítéletmentes vizsgálatuk elé gördíthetnek akadályt. Azt, hogy a sztereotípiák mindenütt jelen vannak, igazolja például Eriksen állítása, ami hangsúlyozza, hogy ezek mind az uralkodó, mind az elnyomott, sőt még az egyenlő viszonyú csoportok között is fennállnak, nemcsak negatívak, de pozitívak is lehetnek, és nemcsak másokról, de önmagunkról is képződnek.⁹⁶

A skandináv antropológia számos tanulmánnyal járult hozzá ezeknek a kulturális képeknek a feltárásához (pl. Orvar Löfgren, Jonas Frykman, Åke Daun) – talán épp azért, mert az intenzívvé váló bevándorlás révén szükségesnek tűnhetett a kulturális önreflexió.⁹⁷ Ha a svéd nemzeti (ön)képekre vetnének pillantást annak érdekében, hogy a sztereotípiákat belülről is láthassuk, az a sajátosság ötlük elő, hogy más nemzeti karakterekkel szemben a svédnek nemigen akad egy *valami más ellen* megformált jellege, mivel Svédország történelme során a létfenntartás nem más közösségek elleni harcokban merült ki⁹⁸,⁹⁹ (ellentétben a finnekkel, akik két korabeli nagyhatalom, az orosz és a svéd ellen ágalva alkották meg identitásukat). E különlegesen kialakult svéd önképnek, mentalitásnak legfőbb kutatója Åke Daun etnográfus. Korai módszertana sokat kritizált, ugyanis külföldieket kérdezett meg riportok és interjúk formájában, és az általuk adott válaszokból, illetve más statisztikai adatokból készített egy

⁹⁴ ERIKSEN 2008. 42.

⁹⁵ ERIKSEN 2008. 41.

⁹⁶ ERIKSEN 2008. 42–43.

⁹⁷ GULLESTAD 1989. 84.

⁹⁸ Gustav Sundbärg munkásságát bemutatja: FRYKMAN 1989. 35.

⁹⁹ LÖFGREN 1989. 11.

listát azokkal a bizonyos jellegekkel, amelyek a svédeket jellemzik;¹⁰⁰ a sztereotípiákról szóló diskurzusban ez a módszer azonban igen hasznos, hiszen pontosan arra világít rá, hogyan látják a svédeket mások, ami – a fentiek alapján – mindenképpen át lesz festve sztereotípiákkal is. A svédek ez alapján félénkek, csendesek és képességeikben bizonytalanok¹⁰¹ – és e tulajdonságok megemlézése a dolgozatban azért válik fontossá, mert a vizsgálat részét képi majd az is, hogy hogyan látják a svédeket a velük interakcióba lépő álandiak, amelyet a dolgozat az interjúk kielemezése során mutat majd be. A svédekről formált vélekedés (illetve az ehhez illeszkedő, imént bemutatott antropológiai háttér) azért jutott szerephez ebben az elemzésben, mert feltételezhető, hogy az álandiak saját magukról alkotott képe történelmi és egyéb okok folytán a svédekről alkotott képükkel összefüggésben van, ezt a jellemzőt pedig nem lehet a vizsgálatból eltávolítani pusztán abból a megfontolásból, hogy a sztereotípiák túlzó, általánosító, elnagyolt elképzelések manifesztálódásai.

A hipotézis vizsgálatában a fenti kutatók analízisei és felállított keretrendszeinek bemutatása lényeges fejezetnek minősült, emellett pedig a dolgozat során támpontokat, hivatkozási pontokat jelentenek. Ráadásul megmutatják azt is, hogy milyen területbe illeszkedik be a dolgozat, mely elméleti háttérben bővíthetők tovább az elemzés aspektusai, és milyen tudományterületeken vihető tovább a későbbi elmélyítése. Így például jövőbeli, nem elhanyagolandó feladatnak tekinthető a nyelv és nacionalizmus kapcsolatának részletesebb kidolgozása, konkrétan a finn nacionalizmus (amely – McRae alapján – nyelvi alapú¹⁰²) további vizsgálata abból a szempontból, hogy miféle nyelvpolitikai lépéseket javall a korunkbeli Finnországba érkező bevándorlókkal kapcsolatban, és ez milyen hatást jelent a svéd ajkú finnek nyelvi jogaira. Amint látható, Finnország történetében a soknyelvűség nagy hagyománnyal bír, így joggal feltételezhetjük, hogy az ország ennek az esetnek a feltérképezésekor is egyedi modellt és mintázatokat nyújtana, amelynek vizsgálata komplex módszertani megközelítést igényel.

Az alkalmazott módszertan bemutatása

A téma feltárása tulajdonképpen két területből tevődik össze: egyrészt a szervezett, e tárgy kidolgozására, megismerésére irányuló interjúzásból, másrészt a szervezetlen személyes finnországi tapasztalataimból, amelyek ezt megelőzően alapozták meg a téma hatékony, előzetes megismerését.

¹⁰⁰ GULLESTAD 1989. 76–79.

¹⁰¹ FRYKMAN 1989. 36.

¹⁰² McRAE 1997. 166.

A módszertan középpontjában az interjúk készítése állt. Az interjúim strukturálatlanok voltak, bizalmas beszélgetésre, tapasztalatok és vélemények megosztására épültek, így nagyon sokszínű válaszokat és adatokat kaptam, amely megfelelt a kutatás profiljának, hiszen terveim szerint egy kvalitatív kutatást végeztem el. Az interjúk a fennálló távolság miatt online (Skype-on keresztül) történtek, jobbára angol nyelven, illetve olykor részlegesen svédül. Összesen tizenkét embert kérdeztem meg, akikkel hólabda-módszer segítségével vettem fel a kapcsolatot. Az első két kapcsolatot intenzív empirikus merítés jelentette, őket ugyanis személyes ismeretségből fakadóan kerestem fel: a további interjúalanyok ismerőseik, baráti körük tagjai voltak, akikből újabb két fő további barátaikat is bevonta az interjúzásba. Ami a megkérdezettekben közös volt, az az Ålandhoz kötődés: noha születés szempontjából nem teljes az egység, mindannyian ott nőttek fel, ott szocializálódtak, és azonosságuk, élettapasztalataik szempontjából is a szigetekhez köthetők. Természetes következmény, hogy a kutatás nem reprezentatív, illetőleg torzít abból a szempontból is, hogy az interjúalanyok életkora, iskolázottsága, jelenlegi tevékenysége igen hasonló: mindannyian 18 és 24 év közöttiek, felsőfokú tanulmányaikat végzik. Ennek ellenére indokolt volt a strukturálatlan interjú: egyrészt az érintett témák rendkívül személyes, sokszor intim karaktere szükségessé tette a bizalmi alapú megközelítést, másrészt azok az – előre nem várható – gondolatok, amelyeket az alanyok fontosnak tartottak aláhúzni, nem kerültek volna felszínre másképp. Emellett a kutatás tárgya (ti. az ålandiak nyelv- és identitásváltozásainak svédországi vizsgálata) annyira újszerű, hogy nem nevezhető strukturálatlan az erről fennálló tudásanyag. Ebből fakadóan a strukturálatlan interjúk egyfajta felfedező funkciót is betöltenek azért, hogy a későbbiekben platformként működhessenek a kvantitatív (abb) kutatások, illetve saját későbbi kutatásaim számára.

A másik megismerési faktort a 2014 őszén a már említett Åbo Akademi Egyetemen töltött félév jelentette, ahol személyes részvétel – illetve egyetemi kurzusok – útján ismerhettem meg a svéd ajkú kisebbséget, a számukra releváns témákat és identitásuk milyenségét. Ez akkor még nem szervezett vizsgálódás volt, mindenesetre számos olyan nézőpontot és gondolatot mutatott meg, amelyekre később, e kutatásban támaszkodhattam, és amelyek olyan információkkal gazdagították ezt a dolgot, amelyekről egyébként nem lett volna tudomásom. Az egyetemen továbbá a kurzusokon betekintést nyerhettem a svéd ajkú finnekkel foglalkozó legmodernebb, sokszor még nem is publikált kutatásokba, és az ebből fakadó differenciálódás a meglátásaimban ugyancsak a dolgot árnyalását szolgálta. Továbbá azért tartom fontosnak megemlíteni

ezt az időszakot, mert a módszertan lényegi részében, az interjúzásban is jócskán segítségemre voltak a helyi kultúráról személyesen Finnországban szerzett ismereteim. Nem tartom elhanyagolhatónak azt sem, hogy az interjúalanyok a finnországi ismeretségeimtől kapott „ajánlólevél” miatt olyan bizalommal és kíváncsisággal fordultak felém, amivel egy ismeretlen kutatót nem biztos, hogy megtiszteltek volna. Emellett értékelték azt is, hogy a beszélgetések során úgy tudnak megnyílni, hogy a Finnország-specifikus koncepciókat, így például a helységek földrajzi hollétét, az identitás fentebb említett terminusait, vagy épp az egyetemek helyi jellegeit nem kellett külön elmagyarázniuk, ami megakasztotta volna a megnyilvánulást.

Az interjúk elemzése

Az elemzésnek két centrális fókusz adja a gerincét: a nyelvi elemek és az identitásbeli tényezők. Mivel azonban az interjúk során átfedés ezek közt igen szoros volt, így szétválasztásuk a struktúra logikájának rovására ment volna. Ezért az interjúk elemzésében inkább négy kisebb szempontot különítettem el: a szóhasználat, a dialektus, az identitás és annak megváltozása Svédországban, valamint a svédekről szerzett benyomások szempontjait. Ezek mibenlétét az alfejezetek fejtik ki bővebben. Az összegzés során a legrelevánsabb pontokhoz kötődő válaszokat egy összesítő táblázat szemlélteti a dolgozat szempontjából leglényegesebb témák áttekinthetősége végett.

A szóhasználatról

„Otthon szeretek finn szavakat használni, mert viccesek, de itt egyáltalán nem tudom használni őket, és ez nagyon unalmas...” (3. interjúalany)

A szóhasználat vizsgálata során két tényező vált szembeötlővé. Ezek egyike az állandiai viszonyulás a svédországiak számára részben érthetetlen, sajátos szavaikhoz, a másik pedig a trágár kifejezések kapcsán lezajló változás.

Az interjúalanyaim mindegyike megemlítette a szóhasználatból fakadó élményeit; erről mindannyian előszeretettel beszéltek és teljes egyetértés uralkodott abban, hogy az otthoni szavakat Svédországban nem tudják használni, azok ugyanis a svédek számára érthetetlenek. Ennek két oka van: egyrészt az álandi dialektus – ahogyan a finnországi svéd általában – régies szavakat, kifejezésformákat használ, sok esetben pedig előszeretettel élnek finn szavakkal. Utóbbiak rendkívül színesítik a kifejezőmód palettáját, hiszen egy erőteljesebb kontrasztot is képezhetnek azáltal, hogy más nyelven vannak.

Viszont e szavak – természetesen – Svédországban egyáltalán nem ismertek, így ezek teljes körű elhagyására kényszerülnek a Svédországba látogató álandiak. Ahogy a kiemelt idézetből is kitűnik, ennek megélése saját meglátásukban unalmassá teszi a kommunikációt, elvesz egy olyan réteget, amely előtte tarkította az önkifejezést.

Az álandi dialektus svéd szavaival már nincs szükség ilyen jelentős váltásra; noha ezeket Svédországban ugyancsak megértési nehézségek kísérik, a szó körülbelüli, gyanítható értelmére támaszkodva ez kevésbé idegen a svédek számára, így az álandiak sem hagyják el mindig: az interjúalanyaim közül öt említette azt, hogy továbbra is – gondolkodás és egyéb megfontolás nélkül, mintegy ösztönösen – használja a nyelvjárási szavakat, amelyeket a svédek néha megértenek, néha nem. A megértés hiánya miatt sokszor hajlanak arra, hogy váltsanak az „*igazi svédre*” (4. interjúalany), így tett a megkérdezettek közül három fő, többek között például abból az indítatásból, hogy áthidalja a köztük lévő esetleges szakadékot és érzékeltesse a közelségét, a barátságosságát. A fennmaradó két fő leginkább az örökös változtatást, a situatívságot hangsúlyozta: mindketten szeretik a saját szavaikat használni, ám néha – elsősorban akkor, amikor nemkívánatos egy dialektusról, nyelvhasználatról, hovatarozásról szóló eszmecsere lebonyolítása – inkább alkalmazkodnak a svédországi szókincshez.

A szóhasználat terén a legváratlanabb válaszokat a trágársággal kapcsolatos megjegyzések adták. Erről négy interjúalanyom beszélt: a szigetvilágban a trágár nyelvhasználat (konkrétan egy bizonyos szó: a svéd 'fitta', illetve ennek finn megfelelője, a 'vittu', magyarul kb. 'pícsa') lényegesen elterjedtebb, mint Svédországban. E szó svédországi alkalmazása megbotránkozást vált ki: a 2. interjúalany szerint „*szörnyen hangzik*” Svédországban, a 8. interjúalany még a beszélgetésünk során is vonakodott ténylegesen kimondani a szót, „*mert annyira udvariatlan*”, és „*svéd közegben durvább*”, az 5. interjúalany pedig hosszabban mesélte idevágó tapasztalatait. Míg Ålandon gyakran káromkodott és használta ezt a szót is, addig Svédországba költözve az ottani barátainak negatív reakciója miatt („*hallod, amit mondasz?*”) leszokott róla, s mára olykor ő mondja ezeket az álandi ismerőseinek. A 6. interjúalany a szó stigmatizáltságának okát a svédekre szerinte jellemző feminista gyökerű politikai korrektségben látja. Ebből az öncenzúrából (ti. a szó elhagyása olykor még hazai kontextusban is) a szó erőteljes hatásával arányosan kiviláglik az, hogy a svéd viszonyokhoz való alkalmazkodás valóban megjelenik az álandiak nyelvi viselkedésében, és vélhető, hogy egy ilyen jelentős váltás az identitásformálásra is hatással van. Ez abból vonható le, hogy a trágár szó kontextusában

a megkérdozettek azt is megfogalmazták, hogy Åland „vidéki”: a trágárságot tehát nem a szigetvilág egyedi nyelvi jellegének tekintették, sokkal inkább egy, annak demográfijából fakadó vonásnak. Ez a jelenség tehát összekapcsolható az Ålandról, egyszersmind önmagukról alkotott képpel, így az identitásvizsgálat során sem elhanyagolható.

Az identitásról és a dialektusváltásról

„Az emberek gyakran mondják, hogy a dialektus jelenti a személyes varázssom, de még ha el is tűnne a nyelvjárásom, a szívemben akkor is ålandi lennék.” (4. interjúalany)

Az identitás jelenti a legösszetettebb és legnehezebben megfogható jelenségét a szakdolgozatnak: mivel ilyen nehezen átlátható és intim terület, ezért e témát egy bizonyos szempontból, a nyelvhasználat szempontjából járja körül a vizsgálat. Ennek apropóját az a nyelvészeti antropológiai megfigyelés adja, hogy a beszélők egy diskurzus során a partner identitása alapján alakítják (nyelvi) viselkedésüket,¹⁰³ tehát a nyelvhasználatot is, így a vizsgált nyelvi, nyelvjárási közeledés, illetve távolodás elemzése társadalmi viszonyrendszereket tárhatott fel. Elengedhetetlen annak tisztázása, leszögezése e téma kapcsán, hogy a nyelvjárásváltás, illetve általánosabban szólva a nyelvi attitűdök, viselkedések nem csupán nyelvészeti érdekességek: társadalmi relevanciával bírnak, ugyanis a mögöttük húzódó okok társadalmi eredetűek, így a nyelvjárások tükrözik a beszélőközösség társadalmi szokásait, viselkedési szabályait, beleértve előítéleteiket is.¹⁰⁴ Alább a dialektusok és az identitások azért kerültek egy fejezet alá, hiszen a szakdolgozat centrumát is ezek jelenti, és így jól kifejezhető összefüzdő, interdependens jellegük. Elsőként a dialektusváltáshoz kötődő válaszokat világítom meg, hiszen az identitás sajátosságait erre építve tudom bemutatni.

A dialektusváltásról

„Szóval, amikor olyanokkal beszélek, akik Svédországból jönnek, egy kicsit azt akarom megmutatni, hogy «szia, én tudok rólad valamit!»” (2. interjúalany)

Amikor az interjúalanyaimmal a nyelvi különbségekről beszélgettünk, nagyrésztük elsőként az a kiejtésbeli, dialektushoz kötődő eltéréseket kezdte boncolgatni a két ország között; ez egy olyan téma, ami nagy gyakorisággal felbukkan,

¹⁰³ CSERESNYÉSI 2004. 49.

¹⁰⁴ KISS 2001. 224.

már csak azért is, mert a svéd nyelvnek számos regionális változata létezik, és ahogy a vizsgált téma mutatja, nem csupán országszerte, de a határokon túl is. Ezért – tapasztalatomban – akcentusról, kiejtésről, dialektusról beszélgetni Svédországban már-már olyan csevegő témát jelent, mint az időjárás, amellyel az emberek az összekovácsolódás útjára lépnek. Egyszóval: interjúalanyaim is, amint leszűrték, hogy érdekelnek a nyelvhasználati kérdések, a dialektusuk milyenségének kifejtését tartották elsődlegesnek. Erről tehát ugyancsak minden interjúalany szót ejtett. Itt is háromféle válaszreakciót vázolhatunk fel: amikor dialektusváltásról számolnak be, amikor nem, amikor valamilyen egyéb válasz figyelhető meg, ám e kérdés vizsgálatok a legizgalmasabb területet a háttérben nyugvó okok jelentik, amelyeket az alábbiakban szintén bemutatok.

Azt, hogy az ålandi dialektushoz hogyan viszonyulnak Svédország-szerte, hat interjúalany említette meg, és egyébként közel azonos szóhasználattal is (pl. „*nem tudják elhelyezni a térképen, hogy honnan jöväk*”). Ennek az okát abban látták, hogy a svédek – az ålandiak szerint – keveset tudnak Ålandról és Finnországról, és nem veszik számításba, hogy onnan is érkehetnek svéd anyanyelvűek. A törekvés, hogy elhelyezzék a térképen a beszédpartner származási helyét, tulajdonítható a már említett, dialektusok iránt való érdeklődésnek. Gyakori „hiba”, amit a svédek vétenek, hogy azt feltételezik: az ålandiak a Svédország északi részére jellemző dialektusban („*norrländska*”) szóltak, ami nyelvtörténeti okok miatt fonológiailag hasonlít a finnországi svédre, de földrajzilag igen távol állnak egymástól. A dialektus felismerésének hiányát azonban interjúalanyaim nem élték meg bántónak: sokkal jobban zavarta őket (4 fő), amikor a svédek légből kapott feltételezésekkel éltek, konkrétan a már említett múminokkal (azaz a róluk készült mesesorozatban használt „kontinentális” finnországi svéd egyik nyelvjárásával) azonosították a kiejtésüket, holott az a dialektus véleményük szerint nem hasonlít az ålandira. A megkérdezettek ezt a hozzáállást negatívan értékelték.

A dialektusváltásról saját tapasztalattal beszámolók nyolcan voltak (azokat, akik dialektust nem, vagy nem intenzíven váltanak, de gyakori szóhasználatbeli váltásról beszéltek, ugyancsak ide soroltam). Elsőként a dialektus megtartását, további használatát mutatnám be: itt azonosíthatóak voltak bizonyos okok, ezek közül véleményem szerint legszámottevőbbje a *biztonság- vagy komfortérzet*. A megkérdezettek saját nyelvjárásuk használatáról számoltak be akkor, ha ez a komfortérzet adott volt, így például svéd barátaikkal való interakció során (3. interjúalany), míg például egy boltban, vagy egy idegennel való beszélgetéskor nagyobb eséllyel váltottak inkább a sztenderd svédre – általában akkor, ha egyedül vettek részt bármilyen kommunikációs folyamatban

(1. interjúalany). A felfokozott *emocionális állapotok* ugyancsak a saját dialektus használatát hozták magukkal, például a zaklatott, boldog, vagy épp dühös pillanatokban is a saját nyelvjárásukban szólalnak meg (4. interjúalany), vagy épp az éneklés során (5. interjúalany). Ez rezonál azzal a dialektológiai állítással, hogy a nyelvjárás a „spontaneitás nyelve, hogy a harag, a mérgeződés nyelve, illetőleg a heves lelki felindulás kifejezőeszköze (...) oldó, feszültséget és gyanakvást leépítő hatású”.¹⁰⁵ Emellett természetesen a családtagokkal, saját nyelvjárásbeli barátokkal való kommunikáció ugyancsak a saját dialektusban zajlik, növelve a biztonság- és összetartozás-érzetet.

A dialektusváltás bekövetkezésekor, a svédországi svédre váltásban nagyobb diverzitás adódott a miértek mögött, a leggyakoribb választ az jelentette, hogy a svédek kedvéért váltanak, a gördülékenyebb megértés érdekében, viszont többen (5 fő) is megjegyezték, hogy a váltás nem teljesen szándékos, valamilyen szintű automatizmus is van benne. Emellett szubjektívebb válaszokat is említettek: a saját dialektus „*esetlennek*” tűnő voltát (6. interjúalany), vagy a beilleszkedésre való törekvést (2. és 8. interjúalany), azt, hogy szemléltessék Svédország, a svéd kultúra ismeretét; illetve, hogy a svéd média miatt már jól ismerik a sztenderd svédet, és svédországi közegben önkéntelenül valamelyest felszínre kerül (2., 3. és 4. alanyok). A továbbiakban e dialektus-jellegzetességeknek az identitás adaptivitásában keresem a magyarázatait.

Az identitásról

„*Ha választanom kell Svédország és Finnország között, mindig azt mondom: Åland.*” (4. interjúalany)

Az identitás szempontjából egyrészt az elméleti keretben már taglalt ålandi identitást kell megemlíteni. Interjúalanyaim maguk is ráerősítettek erre az elméleti megállapításra: mindannyian kifejezték Ålandhoz kötődésük elsődlegességét, még azok az interjúalanyaim is, akik jelenleg Svédországban tanulnak. Hangsúlyozták, hogy Ålandon érzik a legotthonosabban magukat, és minden interjúalany azt fogalmazta meg, hogy egy nap Ålandon szeretne élni és dolgozni (noha néhányan ezt kisebb vargabetűkkel – például külföldi munka- és tanulási lehetőségek után – tennék meg). Azon belül már nagyobb eltérés mutatkozott, hogy Finnország és Svédország viszonylatában mit ítélnék otthonuknak, ezt a későbbiekben mutatom be. Mindenesetre ennek az előfeltételezett és már-már adottnak tekinthető ålandi identitásnak eddig alig vizsgált svédországi változásaira érdemes rápillantani.

¹⁰⁵ Kiss 2001. 50.

Identitásváltozás Svédországban

„Nem olyan, mintha Svédországhoz tartoznánk, de mégsem érződik úgy, mintha külföldre mennék.” (1. interjúalany)

A svédországi identitásváltozások szempontjából két tendenciát figyelhetünk meg, ami véleményem szerint attól függ, hogy az álandi interjúalanyaim csupán Áland közegében mozognak-e, vagy – például a családon keresztül – szorosabb összeköttetésben állnak Finnországgal. Itt ugyanis kétféle eltérő választ adtak meg: egyrészt (4 fő) azokat, akik felvesznek egyfajta látens svéd identitást (ez természetesen együtt jár a sztenderd svédre váltással). Ezt úgy jellemezték, hogy „*svédebbnek érzik magukat*” a nyelvhasználati váltásról, vagy épp „*nagykövetként*” hivatkoztak magukra, sőt, olyan is akadt, aki egy globális „*skandináv*” identitásról számolt be Svédországba lépve. Két olyan válaszadó akadt, aki ezzel kontrasztban a finn identitásának a megerősödését élte át a svéd határokon belül. Négy további fő pedig kifejezetten az álandi identitást hangsúlyozta (az, hogy ez milyen irányban változott a svédországi élmények hatására – erősödött, Svédországhoz hasonulás javára gyöngült, vagy változatlan – azt nem tartom kiolvashatónak). Az identitások különböző irányú sztuativ elmozdulásában rejlő okokat az interjúkra alapozott meglátásom alapján vonzó és taszító tényezőkre csoportosítottam.

Vonzó tényezőként írták le a megkérdezettek Svédországról azt, hogy svéd nyelvű. A továbbtanulás szempontjából Álandon népszerű Svédország választása, hiszen a finnországi svéd nyelvű felsőoktatás, akármilyen kiépült is, a finnhez képest erősen limitált. Az azonos nyelv miatt Áland erős svédországi behatás alatt áll például a média területén, ráadásul – ha valami nem akad a szigetvilág kínálatában – bevásárolni szintén gyakran Svédországba utaznak, mert a földrajzi közelség révén tulajdonképpen rövidebb ideig tart Svédországba utazni, mintsem Finnországba. Emellett egy másik vonzó tényező is felmerülhet ebben a viszonyrendszerben: Orvar Löfgren svéd antropológus hívja fel arra a figyelmet, hogy a szomszédos országok gyakorta fejlesztenek ki egy „nagy testvér – kishűg” konstrukciót.¹⁰⁶ Amennyiben feltételezzük, hogy ez a finn-svéd relációnak ugyancsak sajátja, ahol Svédország játssza a domináns szerepet, mely felé Finnország orientálódni kíván, akkor ez ugyancsak egy vonzó tényezőt jelentene. Ez leképeződhetne a sztuativ identitásváltásban, illetőleg a dialektus- és viselkedés svédre váltásában, és mivel Áland oly sok szempontból közelebb Svédországhoz áll, ezért ők ezt hatékonyabban

¹⁰⁶ LÖFGREN 1989. 12.

vége is tudnák hajtani. Visszatérve azonban az interjúk szülte gondolatokra, a megkérdezettek azt fejezték ki, hogy a fenti módon összekapcsolt létforma, illetve még inkább a svéd nyelv révén Svédország nem tűnik igazán külföldnek számukra. Továbbá, meglepő módon, néhány (5) fő kifejezetten úgy véli, hogy Svédországban otthonosabban érzi, érezné magát, mint Finnország finn területein, amelyek taszítják őket épp azért, mert ott a finn (vagy az angol) használatára kényszerülnek anyanyelvük helyett. Itt ők maguk fogalmazták meg azt, hogy a finn Finnországhoz kötődés hiányát a nyelv okozza. A közös nyelv mint vonzó vonás értelemszerűen felértékelődik akkor, ha a honállam *de facto* elsődleges nyelve nem a sajátunk, mindenesetre ezt a hipotézisben megfogalmazott gondolatot az interjúalanyok maximálisan visszaigazolták.

A taszító tényezők, amelyek felszínre kerültek, már meglepőbbek voltak. Természetesen előkerült a családok és barátok útján történő kötődés Finnországhoz, hiányuk miatt Svédország nem tűnik vonzónak. A belső migráció Ålandot sem kerülte el, így számos ålandi más finn városokhoz is kötődik családi úton, amely erősíti a Finnországhoz tartozás élményét, annak preferálását. Ezen interperszonális tényezőnél azonban még többet említett volt a svéd mentalitás és a svédek róluk való gyenge tájékozottsága.

Az interjúalanyok – vérmérsékletüknek megfelelően eltérő szóhasználattal – mind (10 fő) ugyanazt fejezték ki: hogy a svédek ismeretei Finnországról, Ålandról, az ő kultúrájukról és az őket foglalkoztató kihívásukról annyira elenyésző, hogy ezzel nehezen tudnak mit kezdeni, és úgy érzik, hogy ezt az identitásukat Svédországban nem tudják kifejezésre juttatni, illetve az ottaniakkal megosztani. Ezt a jelenséget a „szomorú”, „kár”, „*furcsa*”, „*nevetséges*” szavakkal jellemezték, és jó illusztráció, hogy az egyik interjúalany tanári hivatásában nagy szerepet játszik, hogy fontosnak tartja azt, hogy Ålandról és Finnországról tanítson, mert nem tartja elfogadhatónak, hogy ilyen úr legyen erről a témáról csak azért, mert e földek a svéd határokon túl találhatóak. Ezért zavarja őket annyira az is, amikor a svédek kizárólag a múminokkal azonosítják a dialektusukat, mert „*annak a jele, hogy semmit sem tudnak sem Finnországról, sem Ålandról*” (5. interjúalany). Ez az idegenség nagyon erős taszító tényezőt jelenthet, ugyanis annak ellenére, hogy alapvetően nem a svédek ismerettség-szintje volt az interjúk centrális témája, mégis óhatatlanul felszínre került minden megkérdezettnél. Egy másik interjúalany egy disszonanciáról számol be, amit az kelt, hogy noha a saját nyelvén beszélhet, mégis idegennek érzi magát Svédországban „*talán a finn identitás miatt*”; ugyancsak alátámasztva azt, hogy noha nyelvtileg Svédország közel áll az ålandiakhoz, az identitások

közös metszete túl szűk ahhoz, hogy a beilleszkedés súrlódásmentesen menjen. Emellett azonban azok, akik beszámoltak arról, hogy a jövőjüket hol képzelik el (6 fő), kevesen állítják azt, hogy Svédországban; a legtöbbjük (5 fő) Álandon képzelel el a végleges munkahelyét és életét, Svédországban pedig 2 fő kifejezetten nem szeretne élni. Ezt alátámasztandó érvnek (a család hollétéén kívül) a svédekről, illetve Svédországról szóló percepcióikat hozzák fel.

A svédekről számos megkérdezett (7 fő) konkrét, kollektív megállapításokat tett, amelyek leginkább a sztereotípiákból is ismert vonásokat erősítik meg. Aláhúzendő jelenség, hogy – ahogy az elméleti keret már taglalta – a svédekről alkotott sztereotípiák a csendességet, félénkséget hangsúlyozzák, míg ezzel éles kontrasztban áll az álandiak percepciója: ők a svédeket „*lazábbnak*” és „*társaságkedvelőbbnek*” látják maguknál, ezt hét válaszadó említette e melléknevek valamelyikével. A másik sajátos szó, amelyet többen (4 fő) említettek, a svédek „*boldog*” szóval való jellemzése, amely állításuk szerint kontrasztban áll a sztereotíp (finn ajkú) finn életmódra jellemző zord némaságra (noha egy válaszadó szerint ez a vidámság erőltetett és Svédországban társadalmi elvárás). Itt érdemes azt a sztereotípiákban fellelhető eltérést megemlíteni, hogy már Finnországon belül megjelenik egy különbségtétel: a finn anyanyelvű finnekhez képest a svéd ajkú finnek, és velük együtt az álandiak ugyancsak lényegesen „*lazábbnak*” és bőbeszédűbbnek vannak lefestve – mintha ez a viselkedés a nyelvhasználat függvénye volna, vagy mintha a sztereotípiák szintjén is megjelenne egy korlátozott szintű azonosság Svédország lakói és a svéd ajkú finnek közt. A finnekről és a svédekről összehasonlításban alkotott képekről Orvar Löfgren szolgált antropológiai perspektívát: azt fogalmazza meg, hogy míg mediterrán népekkel összehasonlítva a svédek szürkének és unalmasnak definiálják magukat, addig a finnekkel vagy oroszokkal való összehasonlításban még ők is egy kicsit bohémnek tűnnek.¹⁰⁷ Ez tehát egyrészt leképeződött az interjúalanyok gondolataiban is, másrészt pedig különböző értékelésekkel társult. Értékelték mind negatívan, „*erőltetettnek*” (6. interjúalany) és „*fejgyelmezetlennek*” (3. interjúalany), mind pozitív értelemben, és a pozitívnak ítéletét igazolja az a sajátos jelenség, hogy ezt némelyik interjúalanyom (3 fő) viselkedésében fel is veszi;¹⁰⁸ ez alapján tehát felmerülhet az, hogy nem csupán nyelvi változásokat kell keresnünk, amikor az álandiak svédországi tartózkodását vizsgáljuk. Az, hogy egy vonás értékelése kétféleképpen történik, ugyancsak

¹⁰⁷ LÖFGREN 1989. 12.

¹⁰⁸ Vö.: „Ha ezek a képzetek [ez esetben a svédekről alkotott nyitottság-képzet] a csoport kulturális tudásának részévé válnak, és többé-kevésbé szabályosan és megjósolhatóan irányítják a másokkal való kapcsolatokat, ezeket etnikai sztereotípiáknak nevezhetjük.” (ERIKSEN 2008. 42.)

viSSzaulálás a sztereotípiákról tárgyalt elméleti háttérre: a sztereotípiák ugyanis lehetnek pozitívak és negatívak, és a svédekről alkotott képben ez az értékelés gyakran (4 fő) együttesen jelenik meg (azaz a pozitív és a negatív értékelések egyaránt megjelentek).

Mindezek mellett akadt még két elem, amely a megkérdezetteknel előfordult, noha a vizsgálat tárgyát végső soron nem képezte. Egyrészt előszeretettel hangsúlyozták a megkérdezettek (8 fő) a finn iskolarendszer kiválóságát a svédvel összehasonlítva: úgy gondolták, hogy a svéd (felső)oktatás túlságosan sok teret enged a hallgatónak, nem követel eleget és nem fegyelmezett. Az egyik megkérdezettnél ez olyan intenzív hangsúlyt kapott, hogy kijelentette: azért nem költözne Svédországba, mert nem szeretné a gyermekeit ilyen iskolákban neveltetni (5. interjúalany). (Érdemes egyébként az iskolarendszerről említett szavaikat összehasonlítani a svédekről vélt szavakkal, ugyanis nem csupán az iskolát vélték fegyelmezetlennek, de magukat az embereket is.) Azon kívül, hogy az oktatásban bizonyára előfordulhatnak különbségek, és ezekre az interjúk során reflektáltak a megkérdezettek, a kapott hangsúly okát továbbá abban látom, hogy az egy finn nemzeti gondolati elemből fakadhat. Olyan sokféle jelenik meg a nemzetközi sajtóban a finn oktatás, a „finn csoda”, hogy ezt bizonyára a finn lakosság – a sztereotípiá-alkotás korábban vázolt modelljének megfelelően – internalizálja az önmagukról alkotott nemzeti képbe. Emellett pedig elengedhetetlen annak figyelembe vétele, hogy a megkérdezettek mindannyian egyetemisták, így feltételezhető, számukra az oktatás milyensége természetes módon központi helyet foglal el. Megemlítendő még egy másik – a vizsgálat-hoz szorosan nem kapcsolódó – vélekedés, melyet két interjúalany említett, ez a svédek társadalmi-politikai attitűdjeiről szólt. A trágárság kapcsán merült fel a politikai korrektség és a feminizmus, ezeket azonban a megkérdezettek nem minősítették és nem tárgyalták részletesen, feltehetőleg annak politikai polarizáltsága miatt, így ezzel a dolgozat részletesen nem foglalkozik.

Végső soron tehát a taszító tényezők más karakterűek, mint a vonzók: míg a vonzást elsősorban a nyelvi faktor jelenti, a taszító tényezők már antropológiai jellegűek, nehezen körvonalazhatóak – ám mindezek ellenére nagy hajtóerővel bírnak az egyének életében és az arra vonatkozó döntések meghozatalával. Az pedig, hogy ilyen nagy szereppel bírnak akár életutak formálásában is, már igazolja vizsgálatuk relevanciáját. Az alant következő konklúziókban e vizsgálat érdemeit és eredményeit fejtem tehát ki.

Konklúziók

Az alábbiakban egy táblázat foglalja össze az interjúk elemzésében felállított legfontosabb szempontokat és az azokra adott válaszokat. Noha az elemzés során több összehasonlító számadat is megjelent, az alábbi szemléltetés egyrészt azokat a jelenségeket tartalmazza, amelyek minden válaszadó szavaiban megjelentek (kivéve a trágárság használatát, amely újszerűsége és egyhangúsága miatt került beiktatásra), másrészt pedig azokat, amelyek az elemzés során a legközpontibb helyeket foglalták el, és amelyek a dolgozat fókuszában álltak. A táblázat arra szolgál, hogy a konklúziók levonásakor könnyebb visszakövet-hetőséget és áttekintést tegyen lehetővé.

	Finn	Nyelvjárá- szavai	Trágár- ság	Dialektus- váltás	Identitás Svéd- országban	A svéd mentalitás
Említette:	10 fő	10 fő	4 fő	10 fő	10 fő	10 fő
Eredeti vonások:	∅	5 fő	∅	1 fő	2 fő (finn)	3 (csak negatív értékelés)
Új, „svéd” jelleg:	10 fő	3 fő	4 fő	8 fő	4 fő (svéd)	2 (csak pozitív értékelés)
Egyik sem / egyéb:	∅	2 fő	6 fő	1 fő	4 fő (álandi)	4 fő (vegyes) 1 fő (semleges)

A konklúzió összegző gondolatai során a hangsúlyt a dolgozat centrumában álló identitás kapja, a kapott eredményeket a fejezet e fényben vitatja meg, azt vizsgálva, mit jelent ez az egyének számára, illetve az eredmények és a hipotézisek milyen összefüggésben állnak.

Az egyik hipotézis azt állította, hogy a svédekkel interakcióba kezdő álandiak viselkedésükben a svédekhez hasonulnak, ezt a nyelvhasználatban szerettem volna tetten érni. Ez az állítás megállta a helyét, a konklúzió kereti közt megállapítható, hogy mind szavak szintjén, mind fonológiai szinten dialektusváltást érhetünk tetten, amely a svéd sztenderd használata felé közelít. Erre a legil-lusztratívabb példát a trágárságban mutatott öncenzúra jelenti. Mindenesetre az eredmények elemzése során fontos tapasztalat az, hogy a nyelvi változás milyen értékű élménynek minősül. Erre negatív válaszok érkeztek, a meg-kérdezettek számára a megváltoztatásra szoruló szóhasználat kellemetlen volt

– feltételezhetőleg az, hogy a nyelvhasználat egy szegmense érthetetlen volt a svédek számára hozzájárult ahhoz a részletezett távolsághoz, amely svédek és álandiak között húzódik, és elősegíthette a svéd mentalitásról formált álláspontok létrejöttét.

A dialektusok kapcsán az egyik legfontosabb részt a használat körülményeinek azonosítása jelentette, azaz a komfortérzet és az emocionális állapotok, amelyek a dialektusórzést eredményezik, míg a dialektusváltást könnyebb kommunikációra való invitálás, illetve – a dolgozat szempontjából még fontosabb – identitásbeli törekvés idézi elő. Konkrétabban szólva: az a törekvés, hogy azokat az értékeket, melyeket a megkérdezettek a svédeknek tulajdonítanak, úgymond rájuk szálljon a nyelvhasználat által. Itt már kulcskérdéssé válik az egyén belső motivációja, ez vezette át az elemzést az identitásvizsgálathoz. (Itt kiemelendő továbbá, hogy beilleszkedési törekvéseket nem neveztek meg a megkérdezettek a nyelvhasználati váltás okaként, tehát nem azért váltottak, hogy svédnek tűnjenek egy svéd közösségben, interakcióban.)

Az identitásvizsgálat legfőbb tapasztalataként a svédekhez fűződő ambivalens viszony emelhető ki, amellyel kapcsolatban felszínre kerültek olyan tényezők, melyekre érdemes alapos antropológiai pillantást vetni. Az elemzés itt kitért vonzó és taszító tényezőkre; a legvonzóbb a hipotézisben vélelmezett nyelvi faktor volt, tehát az a feltételezés, hogy a közös nyelv miatt Svédország vonzó helynek tűnik az álandiak számára. Ez korlátozottan igazolódott be, hiszen egyrészt valóban tanúskodtak olyan álláspontokról, hogy Svédország nem tűnik idegen helynek, külföldnek, és megfigyelhető volt olyan tendencia, hogy a megkérdezettek Svédországban „svéd(ebb)nek” érezték magukat; kérdést vet fel azonban, hogy ezzel együtt jócskán tapasztalható volt a különbségek hangsúlyozása is, amelyek ezt a nyelvi közelséget ellensúlyozzák. Az elemzés tehát erőteljes taszító tényezőket is felfedezett, amelyekben központi szerepet játszottak a svédek, a svéd mentalitás, a svéd viselkedés, amelyről a megkérdezettek nagyon határozott, részletes nézeteik voltak. Emellett e válaszok azzal is kitértek az adathalmazból, hogy meglehetősen normatívák voltak, mindössze egy semleges válasz született, amely nem formált semmiféle értékelő véleményt. Két magyarázat merül fel, amely ezeknek a tényezőknek a hangsúlyozását érthetőbbé teszi: az egyik, hogy a svédek milyenségének részletezése informatív, oktató jellegű is lehet, a megkérdezettek lehetősége arra, hogy megmutassák azt, kik is ők valójában – hiszen a róluk szóló ismeretek hiányára gyakori volt a panasz. Másik magyarázat lehet az, hogy a svédekről azért beszéltek ilyen sokat, illetve azért válik ez a téma különösen fontossá, hogy

az öndefinícióban világosabban kikristályosodjon az a homályos vonal, amely a svédek és az ålandiak között húzódik; a határ, amely sokszor még az egyik érintett félnek, a svédeknek sem tiszta. A különbségek hangsúlyozása tulajdonképpen tehát felfogható egy védelmi mechanizmusnak, amelyet az ålandiak identitásuk megőrzése, egyéniségük hangsúlyozása, hovatartozásuk kifejezése érdekében alkalmaznak, hogy a túlzott hasonulástól megóvják magukat.

A dolgozat kitért azoknak a kutatásoknak az ismertetésére is, amelyek a svédekről alkotott szimbolikus képekkel, sztereotípiákkal foglalkoznak. Ez a terület meglehetősen alulkutatott, feltehetőleg azért, mert a sztereotípiák leírásakor a kutató kockáztatja a szakmaiatlan sztereotipizálás hibáját, mindenesetre a skandináv antropológusok foglalkoztak ezzel a területtel. Bizonyos kutatásokat a fenti vizsgálódás egyrészt megerősítette, hiszen ahogyan említésre került, a keleti szomszédok svédekről alkotott képe pontosan a Löfgren által leírt módon festett, másrészt azokat a kutatásokat, amelyek a svédekről alkotott sztereotípiákat egységesen kezelték, megcáfolta. Ez a jelenség felhívja a figyelmet arra, hogy azok a képek, amelyek rólunk élnek, sokszínűek és változékonyak szerte a világban, és egyáltalán nem rajzolhatók meg egyetlen ecsetvonással. A dolgozat alapján a későbbiekben az egyik fontos feladatot tehát e vizsgálódás kvalitatív irányba bővítése képezné, másrészt még érdekesebb az a felmerült és feltárandó kérdés, hogy melyek azok a társadalmak, amelyek a svéd embereket az ålandiakhoz hasonlóan bohémnek és lazának látják, és melyek azok, amelyek hallgatagságot feltételeznek róluk. E képalkotások az adott közösségekről, valamint a köztük húzódó viszonyrendszerrel új megközelítésű ismereteket adnak számunkra, és árnyalják a kultúrák közti kommunikációról meglévő ismereteinket, amelyek a diverz és mindig interakcióba lépő világunkban elengedhetetlenek.

A módszertan megvitatása során felmerült továbbá az, hogy e kutatás későbbi kutatások támaszpontja, elővizsgálata is lehet. Ahogyan az elemzés kitért rá, az interjúk során azt fejezték ki a megkérdezettek, hogy Ålandon képzelnék el hosszú távú jövőjüket. Ennek a lekövetése konkrét, izgalmas vizsgálati területet jelentene, hiszen – főképp azoknak az ålandiaknak az esetében, akik Svédországot a svéd felsőoktatásért választották – előfordulhat, hogy ez nem valósul meg. A Svédországban élő interjúalanyaim már az általam készített interjúk során megemlítették olyan, a visszaköltözés szempontjából nem elhanyagolható nehézségeket, mint például a svéd barátjuk, barátnőjük, akikkel mindannyian hosszú távra tervezik a jövőt, de – elmondásukban – a távolság idővel nem kis nehézséget jelent és kétségkívül kompromisszumra kényszeríti

majd a feleket. A Svédországba emigrálással kapcsolatos attitűdök felmérése tehát (például sajnálják-e, ha nem tudnak otthonukba visszatérni) újabb lépéscsúfokot jelentene a téma további feltárásában.

Másik potenciális területet jelentene egy bizonyos életkorú réteg vizsgálata annak kiderítésére, hogy az elemzett nyelvi közelség megjelenik-e minden generációban. Felmerül a kérdés, hogy az egyének mikorra érzékelik Svédország jelenlétét, mikorra kerül rá a nyelvi partner mentális térképükre, és mikor kerül sor a hipotézisben megjelent kulturális komforttér kialakítására. E terület az az jelentene relevanciát a társadalomtudományokban, hogy hogyan alakul ki a középiskolások jövőképe, pályaválasztása egy nyelvi tényező tükrében. A kutatás a fenti vizsgálat folytatását jelentené továbbá abból a szempontból, hogy a svédekről alkotott képek kialakulását alaposabban kifejténé és konkretizálná: választ nyújtana például arra, hogy milyen előfeltételezésekkel élnek a svédekről az állandó középiskolások a felsőoktatásban intenzívvé váló interakciót megelőzően, illetve mennyiben határozza meg a svéd mentalitásról alkotott előfeltételezés a pályaválasztási döntésüket. Ebben a lehetséges kutatás a fent elemzett vonzó és taszító tényezők súlya is élesebben kivilágosodna, így értékes területet jelentene a jelenlegi vizsgálat jövőbeli továbbvitelében.

A dolgozat zárásaként újbóli hangsúlyt helyeznék a nyelv, nyelvhasználat vizsgálatára, amely a társadalomtudományok elengedhetetlen részét kell képezze. A nyelv, egyén és társadalom együttes elemzése számos „fehér foltot” megtölt, tekintettel arra, hogy az új, nyelvi perspektíva eleddig figyelmen kívül hagyott tényezőit világítja meg a közösségek együttélésének: már ez a kutatás is olyan interkulturális különbségeket hozott felszínre például a trágárság kapcsán, amelyek a nyelvben hagytak nyomot maguk után. Noha a nyelv mindenütt jelenlévősége, kikerülhetetlen mivolta arra ösztönöz, hogy adotttnak, inherensnek tekintsük azt, e dolgozat legkiemelkedőbb erényének talán éppen az fogható fel, hogy hatékonyan rámutat arra, milyen markánsan húzódik meg a nyelv a komplex társadalmi kapcsolatok mögött. A társadalomtudományok területén, és legfőképpen interdiszciplinárizálódó határterületein kulcsfontosságú jövőbeli feladatot jelenthet az, hogy e személyes, mindennapi és épp emiatt nehezen leírható tényezőt, a nyelvet alaposabb kutatásoknak tegyük ki, és akár analizéseink lencséiként alkalmazzuk azt.

Szakirodalom

ÅKERMARK 2009

ÅKERMARK, Sia Spiliopoulou: *The Åland Islands Question in the League of Nations: the Ideal Minority Case?* In: Redescriptions. Yearbook of Political Thought, Conceptual History and Feminist Theory. 2009. 13. 195-205.

ANDERSON 2004

ANDERSON, Benedict: *Képzelt közösségek* In: Nacionalizmuselméletek. Szerk.: Kántor Zoltán. Budapest, Rejtjel kiadó, 2004. 79-108.

BALÁZS – TAKÁCS 2009

BALÁZS Géza – TAKÁCS Szilvia: *Bevezetés az antropológiai nyelvészetbe*. Celldömölk-Budapest, Pauz-Westermann-Inter-Prae.hu, 2009.

BARTHA 2006

BARTHA Csilla: *Nyelv, identitás és kisebbségek: A nemzeti-etnikai identitás fogalmának értelmezései a szociolingvisztikában és egy országos kutatás tükrében* In: Érték és valóság. 2006. 7. 57-84.

BARTH 2004

BARTH, Fredrik: *Régi és új problémák az etnicitás elemzésében* In: Nacionalizmuselméletek. Szerk.: Kántor Zoltán. Budapest, Rejtjel kiadó, 2004. 261-311.

BARTH 1969

BARTH, Fredrik: *Introduction* In: Fredrik Barth (ed.): *Ethnic groups and Boundaries: The Social Organization of Cultural Difference*. Bergen – Oslo, Universitetsforlaget, 1969. 9-37.

BOGLÁR 2006

BOGLÁR Lajos: *Mit jelent a kulturális antropológia?* In: *A tükör két oldala*. Bevezetés a kulturális antropológiába. Szerk.: Boglár Lajos. Budapest, Nyitott Könyvműhely Kiadó, 2005. 13-17.

CASTELLS 2006

CASTELLS, Manuel: *Közösségi mennyországok: identitás és életcélok a hálózati társadalomban* In: *Az identitás hatalma*. Gondolat-Infonia, 2006. 17-103.

COOPER 1989

COOPER, Robert L.: *Language planning and social change*. Cambridge University Press, 1989.

CSERESNYÉSI 2004

CSERESNYÉSI László: *Nyelvek és stratégiák avagy a nyelv antropológiája*. Budapest, Tinta könyvkiadó, 2004.

DURANTI 1997

DURANTI, Alessandro: *Linguistic Anthropology*. Cambridge & New York, Cambridge University Press, 1997.

ERIKSEN 2008

ERIKSEN, Thomas Hylland: *Etnicitás és nacionalizmus*. Budapest-Pécs, Gondolat Kiadó, PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, 2008.

FRYKMAN 1989

FRYKMAN, Jonas: *Social Mobility and National Character* In: *Ethnologia Europaea* XIX. 1989. 33-46.

GIDDENS 2008

GIDDENS, Anthony: *Szociológia*. Budapest, Osiris kiadó, 2008.

GULLESTAD 1989

GULLESTAD, Marianne: *Small Facts and Large Issues: The Anthropology of Contemporary Scandinavian Society* In: *Annual Review of Anthropology*. 1989. 18. 71-93.

JUTIKKALA – PIRINEN 2004

JUTIKKALA, Eino – PIRINEN, Kauko: *Finnország történelme*. Kairosz kiadó, 2004.

KOVÁCS 1994

KOVÁCS Péter: *Az Åland-szigetek autonómiája* In: *Az Åland-szigetek önkormányzata*, Budapest, Kisebbségi adattár II. 1994. 7-23.

KISS 2001

Magyar dialektológia. Szerk.: Kiss Jenő. Budapest, Osiris kiadó, 2001.

KRAMSCH 1998

KRAMSCH, Claire: *Language and Culture*. Oxford University Press, 1998.

LABRIE 1999

LABRIE, Normand: *Nyelvpolitika* In: *Nyelv, hatalom, egyenlőség*. Szerk.: Szépe György – Derényi András. Budapest, Corvina, 1999. 15-25.

LANSTYÁK 2009

LANSTYÁK István: *Nyelvi ideológiák és filozófiák* In: *Fórum Társadalomtudományi Szemle*. 2009. 9/1. 27-44.

LÖFGREN 1989

LÖFGREN, Orvar: *The nationalization of culture* In: *Ethnologia Europaea* XIX. 1989. 5-23.

McRAE 1997

McRAE, Kenneth D.: *Conflict and Compromise in Multilingual Societies: Finland* (Volume 3). Waterloo, Ontario, Canada; Wilfrid Laurier University Press, 1997.

McRAE 2007

McRAE, Anthony: *Toward language equality: four democracies compared* In: International Journal of the Sociology of Language. 2007. 187/188. 13–34.

PAPP 2005

PAPP Richárd: *Identitás és etnicitás* In: A tükör két oldala. Bevezetés a kulturális antropológiába. Szerk.: Boglár Lajos. Budapest, Nyitott Könyvműhely Kiadó, 2005. 64–68.

TÓTH 2007

TÓTH Norbert: „Ezer sziget és zátony országa, a habokból született Åland...”- avagy milyen hatással lehet a területi autonómia az identitásra? In: Magyar kisebbség – Nemzetpolitikai szemle, Kolozsvár. 2007. 12/43-44. 292-307.

VINCZE 2007

VINCZE László: *Kisebbségi felsőoktatás és identitás* In: Magyar kisebbség – Nemzetpolitikai szemle, Kolozsvár. 2007. 12/43-44. 308-328.

Végül elengedhetetlen fontosságú, többször hivatkozott forrást jelentett Susan Sundback 'Swedish-speaking Finns as a minority' [380199.0] kurzusa, melyet az Åbo Akademi Egyetem 2014/15-ös tanévének őszi félévében tartott. Az előadók listája: Susan Sundback, Kjell Herberts, Anna Henning-Lindblom és Vincze László.

Internetes források:

ACKRÉN, 2011

ACKRÉN, Maria: *Successful Examples of Minority Governance – The Cases of the Åland Islands and South Tyrol*. Report From The Åland Islands Peace Institute. 2011. 1.

Online elérhető: http://www.peace.ax/images/stories/publications/rapport_1-2011_webb.pdf [Megtekintés időpontja: 2015. április 2.]

ACT ON THE AUTONOMY OF ÅLAND 1144/1991 Finlex Data Bank, Finland's Ministry of Justice. <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1991/en19911144.pdf> [Megtekintés időpontja: 2015. március 4.]

FINN ALKOTMÁNY 731/1999 Finlex Data Bank, Finland's Ministry of Justice. <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1999/en19990731.pdf> [Megtekintés időpontja: 2015. február 23.]

LANGUAGE ACT 423/2003, Finlex Data Bank, Finland's Ministry of Justice. <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2003/en20030423.pdf> [Megtekintés időpontja: 2015. február 23.]

JUNGNER 2004

JUNGNER, Anna: *Svenskt i Finland*. Finlands utriketsministerium. 2004. <http://finland.se/public/default.aspx?contentid=110593&nodeid=36130&contentlan=3&culture=sv-FI> [Megtekintés időpontja: 2015. február 23.]

KYRKLIG TIDNINGSTJÄNST: *Fyra miljoner finländare hör till kyrkan*. Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland. 2015.

<http://evl.fi/EVLUutiset.nsf/Documents/E640B3731026803FC2257DE4003C0B20?OpenDocument&lang=SV>
[Megtekintés időpontja: 2015. március 25.]

Nationalspråkens historiska, kulturella och sociologiska bakgrund. Arbetsgruppspromemoria, Språklagskommittén 2000. <http://web.archive.org/web/201110927171142/http://www.om.fi/uploads/zye6d9qeom5.pdf> [Megtekintés időpontja: 2015. március 9.]

POPULATION ACCORDING TO LANGUAGE 1980–2012. Statistics Finland, 2012. http://www.stat.fi/til/vaerak/2012/vaerak_2012_2013-03-22_tau_002_en.html [Megtekintés időpontja: 2015. február 23.]

PÉLI 2010

PÉLI Péter: *A legelkényeztetettebb nyelvi kisebbség* In: Nyelv és Tudomány. 2010. augusztus 24. <http://www.nyest.hu/hirek/a-legalkeenyezetettebb-nyelvi-kisebbsseg>
[Megtekintés időpontja: 2015. március 4.]

PROTHERO 1920

PROTHERO, George Walter: *The Åland Islands*. Handbooks Prepared Under the Direction of the Historical Section of the Foreign Office – No. 48. London, H.M. Stationery Office. 1920.

Online elérhető: <http://www.wdl.org/en/item/9147/view/1/1/> [Megtekintés időpontja: 2015. április 7.]

SAARI 1920

SAARI, Mirja: *Schwedish als die zweite Nationalsprache Finnlands: Soziolinguistische Aspekte* In: Linguistik Online. 2000. 7/3.

Online elérhető: http://www.linguistik-online.de/3_00/saari.html [Megtekintés időpontja: 2015. március 4.]

SUOMALAISELLE SOPIVIN: *Perussuomalaiset r.p:n eduskuntavaaliohjelman*, 2011. Online elérhető: <http://arkisto.perussuomalaiset.fi/ohjelmat/getfile.php?file=1536>
[Megtekintés időpontja: 2015. március 4.]

UPPLAGSVERKET FINLAND: *'vetenskapliga bibliotek'* Online megtekinthető: <http://www.uppslagsverket.fi/bin/view/Uppslagsverket/VetenskapligaBibliotek> [Megtekintés időpontja: 2015. március 4.]

YLE UUTISET: *Swedish remains obligatory in Finnish schools*. 2015. március 6. http://yle.fi/uutiset/swedish_remains_obligatory_in_finnish_schools/7850431 [Megtekintés időpontja: 2015. április 7.]

Ábrajegyzék:

1. ÁBRA: *A svéd ajkú közigazgatási egységek Finnországban.* http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/37/Svenskfinland_municipalities_2008.png [Megtekintés időpontja: 2015. április 3.]

